Ole Kristian Hjemdal / Olaug Nesje Juklestad

En privatsak?

Eldres oppfatning av vold og overgrep og om å melde fra om overgrep

Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress a/s

Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
Rapport nr. 1/2006

www.nkvts.no

En privatsak?
Eldres oppfatning av vold og overgrep og syn på å melde fra om overgrep

Ole Kristian Hjemdal og Olaug Nesje Juklestad

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S

Rapport nr. 1/2006

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) er et selskap under Unirand AS som er heleid av Universitetet i Oslo. NKVTS består av tidligere Psykososialt senter for flyktninger, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt ressurssenter for seksuelt misbrukte barn og deler av Kontoret for katastrofepsykiatri.

Formålet med senteret er:

Å utvikle, vedlikeholde og spre kunnskap og kompetanse som kan bidra til:

- å redusere helsemessig og sosiale konsekvenser av vold og traumatisk stress
- å forebygge vold og traumatisk stress

Senterets oppaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning.

Bak opprettelsen av senteret står:

Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Omslag: KOBOLT
Trykk: Unipub AS
ISBN 82-8122-006-6
ISSN 0809-9103

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no.

INNHOLD

Forord 7
Sammendrag 9
Summary 13
1 Innledning 19
2 Undersøkelsens tema og problemstillinger 21
3 Bakgrunn for Undersøkelsen 23
3.1 Utenlandsk forskning 23
3.2 Situasjonen i Norge 23
3.3 Foreliggende Studier i Norge om overgrep mot eldre 24
3.3.2 Kvalitative og fenomenologiske studier 26
4 Den norske undersøkelsen – metode, utvalg og gjennomføring 29
4.1 Utvalgsprosedyre 29
4.2 Svarprosent 29
4.3 Respondentene 30
4.4 Representativitet 33
5 Resultatene 35
5.1 Oppfatninger av hva som er overgrep 35
5.1 Etiske dilemma knyttet til selvbestemmelse 42
5.2 Oppfatninger om overgrepenes alvorlighetsgrad 43
5.3 Årsaker til overgrep. 45
5.4 Holdning til å melde fra om overgrep 49
6 Drøfting 55
6.1 Oppfatning av overgrepene 55
6.2 Oppfatning av alvorlighetsgraden. 57
6.3 Oppfatninger om årsakene 59
6.4 Holdninger til å melde fra 60
6.5 Sluttord 64
Referanser 67
Vedlegg 1: Til deltakerne i undersøkelsen 69
Vedlegg 2: Spørreundersøkelsen 73

TABELLOVERSIKT

Tabell 4.1. *Sivilstatus og kjønn. Prosentuert* 33
Tabell 5.1. *Blant eldre ektepar er det i orden å slå den andre av og til. Prosentuert* 38
Tabell 5.2. *Det er i orden for et voksent barn som gir pleie å binde fast en fysisk eller psykisk svekket gammel forelder til senga. Prosentuert* 38
Tabell 5.3. *Når voksne barn føler det blir for mye stress å pleie sine gamle foreldre, er det i orden at barna roer foreldrene med medikamenter. Prosentuert* 39
Tabell 5.4. *Det er i orden at voksne barn skriker til deres gamle foreldre av og til. Prosentuert* 40
Tabell 5.5. *Å bli oversett, ekskludert eller isolert av familiemedlemmer er like vondt som å bli utsatt for fysisk overgrep. Prosentuert* 41
Tabell 5.6. *Når voksne barn låner penger fra sine gamle foreldre er det i orden at de ikke betaler det tilbake, selv om foreldrene spør etter pengene. Prosentuert* 42
Tabell 5.7. *Det er i orden at et voksent barn bruker sine gamle foreldres penger som sine egne. Prosentuert* 42
Tabell 5.8. *Det er i orden at voksne barn som pleier sine sengeliggende gamle foreldre forlater dem alene av og til i noen få timer. Prosentuert* 43
Tabell 5.9. *Når gamle foreldre velger å slutte å ta vare på seg selv og helsen blir dårligere, bør voksne barn gjøre noe med det. Prosentuert* 44
Tabell 5.10. *Når gamle foreldre fortsetter å nekte å spise, er det i orden for voksne barn å tvinge dem til å spise. Prosentuert* 44
Tabell 5.11. *Overgrep mot eldre forekommer like ofte som overgrep mot barn. Prosentuert* 46
Tabell 5.12. *Seksuelle overgrep forekommer like ofte mot eldre som mot barn. Prosentuert* 46
Tabell 5.13. *Overgrep mot eldre er hovedsakelig utført av mentalt syke mennesker eller rusmisbrukere. Prosentuert* 47
Tabell 5.14. *Mange eldre blir dårlig behandlet fordi de har gjort noe om gjør at de fortjener det. Prosentuert* 48
Tabell 5.15. *Overgrep mot eldre er for det meste utført av familiemedlemmer. Prosentuert.* 49
Tabell 5.16. *Gamle foreldre som selv har utsatt sine barn for overgrep fortjener å bli utsatt for overgrep av sine voksne barn. Prosentuert* 50
Tabell 5.17. *Når et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt skal ikke personer utenfor familien involvere seg. Prosentuert* 51

Tabell 5.18. *Når en nabo vet at et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet. Prosentuert* *52*
Tabell 5.19 *Når en nabo har mistanke om at et eldre menneske blir utsatt for omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet før han/hun er helt sikker. Prosentuert* *53*
Tabell 5.20 *Å melde fra om en overgriper til instanser som hjemmetjeneste, sosialomsorgen eller politiet vil ødelegge overgriperens liv. Prosentuert*..... *54*
Tabell 6.1. *Kilde til informasjon om vold mot eldre.* (Juklestad, Perttu et al. 2003) 59

FORORD

Vold og overgrep mot eldre er et viktig arbeidsområde ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. I de årlige oppdragsbrevene fra Sosial- og helsedirektoratet defineres eldre overgrepsofre som en prioritert offergruppe. Også i statsbudsjettet for 2006 er denne gruppen voldsofre gitt spesiell oppmerksomhet, og Justisdepartementet har i sitt budsjettforslag slått fast at det er en prioritert oppgave å bekjempe vold mot eldre. Forskningsinnsatsen på området vold og overgrep mot eldre har likevel vært beskjeden, både i Norge og internasjonalt. Ved NKVTS har vi derfor sett det som viktig å få til forskning om denne formen for vold. Med den svært begrensede omfatningen det norske forskningsmiljøet på dette området har, har det vært viktig og nødvendig å knytte gode kontakter med utenlandske forskere. Dette har særlig skjedd via organisasjonen International Network for the Prevention of Elder Abuse (INPEA).

Kontakten med utenlandske forskere via INPEA har også vært utgangspunktet for denne undersøkelsen av norske eldres oppfatninger av vold og syn på å melde fra om overgrep. Undersøkelsen er en replikasjon av tidligere undersøkelser av ulike etniske grupper i USA og i flere andre land. Vi vil derfor takke de utenlandske kollegaer som opprinnelig utviklet spørreskjemaet; Ailee Moon, Sue Tomita, Melissa Talamantes, Arnold Brown, Yolanda Sanchez, Donna Benton, Carmen D. Sanches og Sun Ja Kim. En særlig takk går til tidligere leder ved National Center on Elder Abuse i USA, professor Toshio Tartara, som koordinerte det internasjonale prosjektet og som inspirerte oss til å gjennomføre et tilsvarende norsk prosjekt.

I motsetning til de utenlandske studiene som ble gjennomført som direkte intervjuer på mindre utvalg, er den norske undersøkelsen gjennomført som en postal spørreskjemaundersøkelse på et utvalg på 1000 medlemmer av Pensjonistforbundet. Uten forbundets bistand, både med å trekke ut medlemmene, sende ut skjemaene og anbefale undersøkelsen overfor sine medlemmer, hadde prosjektet neppe latt seg gjennomføre. Vi vil derfor rette en varm takk til forbundet. Vår kollega ved NKVTS, Wenche Jonassen, har lest gjennom manus til rapporten og kommet med nyttig innspill. Ansvaret for rapporten og eventuelle feil og mangler er likevel helt og fullt vårt eget.

Oslo januar 2006

Ole Kristian Hjemdal Olaug Nesje Juklestad

SAMMENDRAG

Vold og overgrep mot eldre er en av de mest skjulte og vanskeligst tilgjengelige formene for vold. Bare en liten del av denne volden registreres av politi og øvrige hjelpeapparat, og i offentlig statistikk, også den som bygger på intervjuundersøkelser i befolkningen, er denne formen for vold lite representert. Mer spesialiserte undersøkelser og kliniske erfaringer fra arbeid med eldre viser imidlertid at denne gruppen er atskillig mer voldsutsatt enn hva de mer generelle registreringer og statistikker tyder på. Det er derfor viktig å få kunnskap om hva underrapporteringen skyldes.

Undersøkelsen tar opp ulike forhold som kan medvike til at eldre ikke søker hjelp og forteller om den volden som de utsettes for:

- At de ikke definerer handlingene som overgrep, men mener dette er handlinger og atferd som kan aksepteres overfor eldre.
- At de mener eldres rett til selvbestemmelse kommer i konflikt med og må vike for andre mer praktiske hensyn.
- At de ikke er oppmerksomme på volds- og overgrepsproblematikken eller har urealistiske forestillinger om forekomst og alvorlighetsgrad.
- At de mener at vold mot eldre må tolereres, enten på grunn av forhold knyttet til overgriper eller fordi de synes offeret har gjort seg fortjent til å utsettes for overgrepene.
- At de opplever overgrepene som en privatsak som de ikke ønsker andre skal få innsyn i eller gripe inn i.

Undersøkelsen bygger på tilsvarende undersøkelser som er gjennomført overfor ulike etniske grupper i USA og i flere andre land i Asia og Europa, og svarene fra den norske undersøkelsen blir sammenliknet med svarene fra en del av disse undersøkelsene. Den norske undersøkelsen er imidlertid gjennomført som en postal spørreskjemaundersøkelse til et utvalg på 1000 medlemmer av Norsk pensjonistforbund, mens de øvrige undersøkelsene er gjennomført som direkte intervjuer med mindre utvalg, fra 50 til 100 respondenter. I tillegg til de som svarte på de tilsendte spørreskjemaene ble det i den norske undersøkelsen gjennomført direkte intervjuer med en mindre gruppe på 7 pensjonister. I disse intervjuene, som hadde samme spørsmål som spørreskjemaundersøkelsen, ble det også hentet inn utfyllende kommentarer og begrunnelser for svarene. Det var litt under 50 prosent av det norske utvalget som returnerte skjemaene. Selv om dette var en relativt lav svarprosent ser det ikke ut til å ha gått vesentlig utover representativiteten i utvalget.

I spørreskjemaet ble respondentene bedt å ta stilling til en rekke påstander, og kunne velge mellom å si seg helt enig, uenig, eller at det kom an på, eller de kunne svare et de ikke visste (se vedlegg 2).

Til tross for forskjeller i undersøkelsesopplegg og at undersøkelsene omfatter grupper av eldre fra ulike kulturer og samfunn, er det mer likhetene enn forskjellene i svarene fra de ulike undersøkelsene som er fremtredende.

De aller fleste eldre, uansett kulturell og nasjonal tilhørighet, mente at fysisk vold, i form av at en ektefelle slår til den andre, var uakseptabelt. Holdningene i de fleste gruppene var mindre entydige når de fysiske overgrepene besto i å binde psykisk eller fysisk svekkede eldre fast i sengen eller å roe dem ned med medikamenter. Det norske utvalget synes å være noe mer tolerante overfor denne typen kontrolltiltak enn de fleste andre gruppene, men også blant de norske respondentene var det et klart flertall som mente disse tiltakene ikke var akseptable.

Ved siden av de fysiske overgrepene var det økonomiske overgrep, i form av at barna ikke betalte tilbake penger de hadde lånt av foreldrene, eller at de brukte foreldrenes penger som sine egne, som vakte mest motstand.

Også når det gjaldt psykiske overgrep var holdningene relativt sammenfallende, og det var et klart flertall i alle gruppene som ikke fant det akseptabelt at voksne barn skrek til sine gamle foreldre.

Holdningene var noe mer betinget når det gjaldt omsorgssvikt. Riktignok var det en overveiende andel som mente at voksne barn burde gjøre noe med det når foreldrene ikke lenger kunne ta vare på seg selv. Derimot var over tre fjerdeparter av de spurte helt eller delvis enige i at det var i orden at barn som pleide sine sengeliggende gamle foreldre forlot dem alene i noen få timer av og til. Av begrunnelsene og kommentarene fra de direkte intervjuede går det frem at mange mener dette er et grensetilfelle og ikke uten videre kan forstås som overgrep.

Det ser altså ut til at de fleste eldre har relativt klare synspunkt på at de fleste handlingene som ble beskrevet i de utsagnene de skulle vurdere ikke var akseptable. Unntaket var spørsmålet om hvorvidt barna kunne forlate sine pleietrengende foreldre. Her ble verdien av omsorg for foreldrene satt opp mot barnas behov for også å gjøre andre ting, og i dette etiske dilemmaet var det mange som fant det vanskelig å ta noen klar stilling for eller i mot.
På samme måte er det også med spørsmålet om det er i orden for barna å tvinge foreldre til å spise hvis de ikke vil det selv. Over halvparten svarte her at det kom an på, eller de hadde ikke gjort seg opp noen mening. Av begrunnelsene til de intervjuede går det frem at de mener det her er en avveining mellom på den ene siden den eldres rett til selvbestemmelse, og på den andre siden barnas forpliktelse til omsorg. Det ser her ut til at de norske

respondentene er mer tilbøyelige til enten å innta en relativ holdning, eller å mene at de praktiske hensynene må telle mer og de eldres rett til selvbestemmelse mindre, enn hva som er tilfelle med de fleste av de øvrige utvalgene.

Det ser også ut til at de norske respondentene i mindre grad enn de fleste av de øvrige utvalgene hadde gjort seg opp noen klar mening om overgrepenes alvorlighetsgrad og hvor ofte slike overgrep forekom. Dette henger ikke nødvendigvis sammen med at norske eldre har mindre kunnskaper om overgrep mot eldre enn eldre i andre land. Andre undersøkelser som har sett mer direkte på dette tyder tvert i mot på at eldre i Norge er bedre informert enn eldre i mange andre land. Forskjellene kan derimot henge sammen med selve undersøkelsesdesignet. Spørsmålene var opprinnelig ment å måle respondentenes subjektive vurdering av overgrepenes alvorlighetsgrad, men kan også tolkes som rene faktaspørsmål om forekomster. I og med at den norske undersøkelsen var en spørreskjemaundersøkelse, hvor respondentene satt alene og fylte ut skjemaene, var det, i motsetning til der hvor det var en intervjuer til stede, ingen mulighet til å påvirke tolkningen.

Respondentene ble bedt om å ta stilling til flere påstander om årsakene til overgrep. I to av disse påstandene ble overgrepene knyttet opp til egenskaper ved overgriperne, enten at de var mentalt syke, eller at de var familiemedlemmer. Dette ble nok av mange oppfattet som rene faktaspørsmål, og en relativt stor andel svarte derfor at de ikke visste. Det norske utvalget skiller seg her fra flere av de andre gruppene av eldre, som i større grad tok stilling, og mente at utøverne både var mentalt syke og familiemedlemmer. I det norske utvalget var det under en tredjedel som mente dette.

I to andre påstander ble årsaken til overgrepene knyttet opp mot offerets tidligere handlinger, enten ved at de hadde gjort noe som medførte at de fortjente å bli dårlig behandlet, eller fordi de selv hadde utsatt sine barn for overgrep. Disse synspunktene vakte liten gjenklang hos respondentene, nesten ingen var enige, verken i det norske utvalget eller i de fleste av de øvrige utvalgene.

Respondentenes synspunkter på hvordan de mente utenforstående burde forholde seg til overgrepene ble undersøkt ved at de tok stilling til fire ulike påstander. Den første påstanden gikk på om utenforstående burde involvere seg i overgrep. Meningene her var delte, halvparten mente at det burde vedkommende ikke gjøre, mens like mange mente at det var OK å blande seg inn, i alle fall i noen situasjoner.

De to neste påstandene gikk på om naboer burde melde fra til hjemmetjenester, politi eller sosialomsorgen hvis de hadde mistanke om eller visste at eldre ble utsatt for overgrep. Her atskilte de norske respondentene seg markant fra alle de øvrige gruppene ved at et klart flertall, 70 prosent av det

norske utvalget, mente at naboen ikke burde melde fra selv om han visste om overgrep. Det var også et særtrekk ved det norske utvalget at det var flere som var i mot at naboen skulle melde fra når han visste enn når han bare hadde mistanke. I alle de andre undersøkelsene var det et klart flertall av de spurte som mente at naboen burde melde fra hvis han visste, mens det var litt ulike holdninger hvis det bare var snakk om mistanke.

Den siste påstanden respondentene ble bedt om å ta stilling til var at å melde fra om en overgriper til hjemmetjenester, politi eller sosialomsorg vill ødelegge vedkommendes liv. Relativt få, under en femtedel av respondentene var enige i dette, nesten halvparten var uenige, mens de øvrige mente det kom an på eller hadde ikke gjort seg opp noen mening. De norske respondentene skiller seg ikke markant fra de øvrige utvalgene på dette spørsmålet.

Det ser altså ut til at det er en relativt sterk motstand blant norske pensjonister mot å blande inn offentlige instanser i vold mot eldre. Det er en relativt stor grad av konsistens i svarene her. Nesten alle som er i mot at personer utenfor familien skal involvere seg er også i mot at det skal meldes fra, og nesten alle som er i mot at det skal meldes fra ved mistanke er også i mot at naboen skal melde fra når hun vet. Av de temaene som tas opp i undersøkelsen er det derfor dette som med størst sannsynlighet kan forklare hvorfor eldre i så liten grad tar kontakt med hjelpeapparatet.

Det er vanskelig å finne noen god grunn til at norske eldre ser ut til å ha større motvilje enn de øvrige gruppene mot å blande inn utenforstående og ulike myndighetsorganer. Noe av forskjellene kan kanskje skyldes språklige nyanser i påstandene; at det å "melde fra" på norsk mer oppleves som å "anmelde" enn det engelske "report", og at "sosialomsorgen" oppleves som mer stigmatiserende enn "social service agencies". At den norske undersøkelsen var en spørreskjemaundersøkelse, hvor respondentene svarte anonymt, mens de øvrige var direkte intervjuer, kan også ha påvirket svarene. At nesten alle de direkte intervjuede norske eldre mente at det var riktig både å involvere seg og å melde fra, styrker en slik antakelse.

Det er imidlertid også mulig at forskjellene mellom de norske respondentene og de øvrige utvalgene er reelle, og avspeiler en mer privatiserende holdning blant norske eldre. Dette kan henge sammen både med kulturelle forhold, og det faktum at spesialiserte instanser for arbeid med vold mot eldre er lite utbygd i Norge. Ettersom vi ikke kjenner bosted til respondentene har vi ikke mulighet til å klarlegge om det er større vilje til å melde fra blant eldre som bor i kommuner med vern for eldre tiltak, men det kan ha en viss betydning at elle de direkte intervjuede bodde i Oslo hvor slike tiltak har fungert i lang tid og er kjent blant den eldre befolkningen.

SUMMARY

Violence and abuse against the elderly are among the most hidden and least accessible kinds of violence. Only a minor fragment of this violence is recorded by the police, and in national public victimisation surveys elderly victims are almost non-existent. Surveys targeted more directly at the elderly and clinical experience from work with old people suggest, however, that this group is considerably more exposed to abuse than shown by public figures. It is therefore important to gain more knowledge about possible reasons for this underreporting.

In this study we have looked at some conditions that may influence elderly people's willingness to report and seek assistance when they are abused:

- Do they deem what they have experienced to be violence, or do they look upon it as behaviour they have to accept?
- Do they feel that their right to self-determination has to be renounced for more practical considerations if in conflict?
- Are they unaware of elder-abuse, or do they have unrealistic notions about how much and how grave it is?
- Do they feel that elder-abuse has to be tolerated, either because of considerations for the abuser or because they think the abused deserves the abuse?
- Do they feel the abuse to be a private matter and do not want others to interfere?

The study is based on similar studies which have been carried out with different ethnic groups in USA and in several other countries in Asia and Europe, and the answers from the Norwegian respondents are compared with some of the other groups. The Norwegian study was constructed as a postal survey with a sample of 1000 old age pensioners' drawn from the membership list of the Norwegian association of old age pensioners, while all the other studies were carried out through personal interviews and with smaller samples of 50 to 100 respondents. In addition to the survey, direct face to face interviews were conducted with 7 respondents in Oslo who also gave supplementary comments. Less than 50% of the Norwegian sample answered the questionnaire, but the moderate response rate does not seem to have disturbed the representativeness of the sample.

The respondents should give their opinion on 20 different statements and say if they completely agreed, disagreed, partly agreed or that they did not know.

Despite differences in research design and cultural and social differences between the respondents, the different national and ethnic groups did not differ much in their opinions on most of the statements.

Almost all of the respondents, no matter what cultural or national background they represented, thought that physical violence, like when a spouse hit his partner, was unacceptable. When the abuse consisted of tying mentally or physically impaired old people to the bed or calm them with medication, the attitudes were more mixed. The Norwegian sample was somewhat more tolerant towards these measures of control than most of the other groups, but even among the Norwegians a majority felt that these measures were not acceptable.

Next to physical abuse, what raised the strongest opposition was economical abuse, as when children did not repay loans or used their parents' money as if it were their own.

The different groups also showed fairly similar attitudes towards psychological abuse, and in all of the studies a significant majority found it unacceptable for grown children to yell at their old parents.

The feelings about lack of care were somewhat more conditional. On the one hand a significant majority agreed that when elderly persons could no longer take care of themselves their children ought to do something about it. On the other hand more than three fourths of the respondents agreed at least partly with a statement saying that it was acceptable for children who were caring for their old parents to leave them for a couple of hours now and then. The comments given by the directly interviewed suggest that many respondents find this to be a borderline case and do not look upon it as abuse.

It looks as if most of the respondents have a relatively unanimous opinion about most of the actions described in the different statements as being not acceptable. The one exemption was the question whether or not it was OK for children to temporarily leave old parents in need of nursing. Here the value of taking care of the parents was opposed to the children's need of carrying out other important tasks. This was seen as an ethical dilemma where many found it hard to take a clear stand.

Much of the same goes for the question of whether or not it is permissible for children to force parents to eat if they do not want to. More than half of the Norwegian respondents either meant it depended on the circumstances, or they did not know what to think. The arguments given in the direct interviews suggest that this is seen as a conflict between on the one hand the elderly person's right to self-determination and on the other hand the plight of the children to take care of their parents. It seems that the Norwegian

respondents are more inclined than the other groups to take a conditional standpoint on this, or to conclude that the practical considerations should weigh more heavily than the parents' right to self-determination.

The Norwegian respondents also had less clear viewpoints than the other groups on the prevalence and graveness of the abuse. This is probably not a result of lack of knowledge; on the contrary research has shown Norwegian elders to be better informed about elder-abuse than elders in many other countries. More probably the different results are, at least partly, a consequence of different research designs. Originally the statements about graveness and prevalence were made to indicate how the respondents subjectively felt about the importance of elder abuse, but they could also be understood as statements about factual numbers and impact on the victims. In a survey like the Norwegian study, where the respondents are filling in an anonymous questionnaire all by them-selves, there is, in contrast with personal interviews with an interviewer present, no possibility to influence the way the questions are interpreted.

The respondents were asked to give their opinions on several statements concerning why abuse takes place. Two of the statements suggested the abuse was motivated by characteristics of the abuser, either because he was mentally ill or a close family member. A considerable proportion of the Norwegian sample perceived this as statements concerning the factual importance of mental illness and close family ties as reasons for abusive behaviour, and said they did not know. In this respect the Norwegian respondents differ from several of the other groups who to a greater extent expressed a definite viewpoint, and agreed with both statements.

In two other statements the reasons for the abuse were seen as results of the victim's own behaviour, either because they had done something that made them deserve to be treated badly, or because they themselves had abused their children when young. None of these points of view won much approval from the respondents. Almost no one agreed among the Norwegians or in any of the other groups.

The respondents' attitudes towards involvement from outsiders when an elderly person was abused were tested through four different assertions. The first one concerned whether or not an outsider should take action if he knew an elderly person to be abused. The viewpoints on this were rather comparatively evenly divided, half the sample felt he should not interfere, while the other half thought he ought to do something, at least on some occasions.

The next two assertions stated that if a neighbour either suspected or knew that an elderly person was being abused, he should report it to such

authorities as social service agencies or the police. The Norwegian sample differed markedly from all the other groups on these themes. A significant majority of the Norwegian respondents, 70 percent, agreed that the neighbour should not report it if he knew an elderly was abused. The Norwegian sample also differed in that a larger majority was opposed to the neighbour reporting when he *knew* the elderly was abused than if he just *suspected* it. In all the other groups only a few meant he should not report if he knew while the opinions where somewhat more divided if he just suspected.

The final statement in the study stated that to report the abuse would ruin the life of the abuser. Only a few, less than a fifth of the sample, agreed on this, almost half disagreed, while the rest felt it depended on the circumstances, or they had no opinion. The Norwegian respondents are pretty much in line with the other groups on this.

There seems to be a rather pronounced unwillingness among Norwegian elders to have any involvement from outsiders or public authorities in instances of abuse. There is a considerable consistency in the answers on this, in the sense that almost everyone that was against that people outside the family should interfere was also opposed to the neighbour reporting his suspicions to the authorities, and most of those who where against the neighbour reporting if he suspected abuse also were against him doing so if he knew it for sure. Of all the themes encompassed in the study this is the one giving the most probable explanation of why elderly people are so reluctant about contacting the protective services.

It is hard to see any good reasons why the Norwegian elders are more reluctant than the other groups to involve outsiders and public services. The observed differences may at least partly be dependent on linguistic differences so that reporting (melde fra) in Norwegian has a stronger connotation towards slandering or denouncing than in English. It may also be that the Norwegian concept of "sosialomsorgen" is felt as more stigmatising than the English "Social Service Agencies". The different designs of the studies, with the Norwegian study carried out as a survey, where the respondents answered anonymously, while all the others were conducted as personal interviews, may also have influenced the results. This assumption is supported by the fact that almost all the Norwegian respondents who were interviewed face to face thought it was all right for outsiders to interfere or report the incidents.

The observed differences between the groups could of course also reflect actual differences, and indicate a more privatising attitude towards abuse among Norwegian elders. This may be connected both to cultural qualities of the Norwegian society and because specialised services and agencies dea-

ling with elder abuse is not very much developed in Norway. As we do not know where in Norway the respondents live we can not tell if those living in areas with elder protective services are more positive than others to have people outside the family involving themselves or reporting the incidents. However, all the face to face interviewed were living in Oslo where elder protective services has been established for some time and are well known among the elder population.

1 INNLEDNING

Vold og overgrep mot eldre er en av de mest skjulte og vanskeligst tilgjengelige formene for vold. Eldre volds- og overgrepsofre forsvinner gjerne i de ulike statistikkene over befolkningens voldsutsatthet, enten disse bygger på politianmeldte tilfeller eller på intervjuundersøkelser blant befolkningen. Både kliniske erfaringer (Juklestad og Johns 1997) og undersøkelser rettet mot den eldre befolkningen spesielt (Eriksson 2001) har imidlertid vist at slik vold forekommer relativt hyppig, og anslagsvis fire til seks prosent av befolkningen har vært utsatt for vold etter at de fylte 70 år (Juklestad og Eriksson 2004).

Organisasjonen "Action on Elder Abuse" i England har definert overgrep mot eldre som: ".. en enkeltstående eller gjentatt handling, eller fravær av passende handling, som forårsaker skade eller ubehag for en eldre person og som skjer i et hvilket som helst forhold hvor det er en forventning om tillit" (vår oversettelse) (Action on Elder Abuse 1995). Overgrepene deles gjerne i fem hovedtyper:

- Fysiske overgrep, dvs. overgrep som medfører smerte eller skade, bruk av fysisk tvang eller fysiske og kjemiske kontrollmidler
- Psykiske og emosjonelle overgrep i form av påføring av angst og mentale kvaler
- Økonomiske og materielle overgrep i form av ulovlig eller upassende utnyttelse og bruk av økonomiske midler og ressurser
- Seksuelle overgrep, dvs. enhver form for uønsket seksuell kontakt
- Omsorgssvikt i form av intensjonell eller uintensjonell nektelse eller unnlatelse av å oppfylle et omsorgsansvar

Selv om det de senere år har blitt større oppmerksomhet om overgrep mot eldre, og Oslo- og Bærum kommuner har iverksatt særskilte hjelpetiltak i form av Vern for eldre kontorer, er vold mot eldre fremdeles et i hovedsak skjult problem. Det er flere grunner til dette. Vold i den private sfæren var lenge et tabuisert tema (Leira 2002). Først med kvinnebevegelsens innsats på 70 og 80 tallet kom den private volden frem i lyset, men det har først og fremst vært menns vold mot kvinner som har fått oppmerksomhet. Andre offergrupper, både barn og eldre, er mindre fokusert, og har på mange måter kommet i skyggen av de mishandlede kvinnene. En annen grunn til at vold mot eldre ofte blir oversett er at eldre i liten grad tar kontakt med politi og andre offentlige instanser for å søke hjelp når de utsettes for vold. Dette skyldes delvis at mange av de voldsutsatte eldre har store praktiske og faktiske vansker med å komme i kontakt med de aktuelle instansene, men også at overgriperne ofte er voksne barn eller andre som står de eldre nær, og at

det derfor oppleves vanskelig å la utenforstående få ta del i det inntrufne (Juklestad og Johns 1997).

Å arbeide med denne problematikken, å avdekke overgrepene og bistå ofrene, krever derfor særlig kompetanse hos hjelperne. Blant annet er det viktig å ha kunnskap om hvordan eldre forstår og definerer overgrep, hvilken oppmerksomhet de har om problematikken, og ikke minst hvordan de forholder seg til å melde fra om overgrepene.

Dette er problemstillinger som har opptatt forskere og hjelpere ikke bare i Norge, men også i en rekke andre land. Blant annet har Verdens helseorganisasjon (WHO) i samarbeid med International Network for the Prevention of Elder Abuse (INPEA), startet et prosjekt for å få fram eldres syn på den volden de utsettes for, med et særlig fokus på eldre i utviklingslandene, men også med deltakelse fra enkelte europeiske land (WHO/INPEA 2002).

WHOs undersøkelse konkluderer med at eldre på tvers av kulturer og etniske grenser har en relativt lik oppfatning av at overgrep mot eldre omfatter tre hovedområder (vår oversettelse):

- omsorgssvikt i form av isolasjon, sosial ekskludering og å bli overlatt til seg selv
- brudd på menneskelige, legale og medisinske rettigheter
- fratakelse av valg- og beslutningsmuligheter, status, økonomiske midler og respekt

Undersøkelsen viser imidlertid også at det er store forskjeller, både individuelt og mellom de ulike landene, i hvordan eldre forholder seg til overgrepene og til muligheten for å få bistand og hjelp. For de som skal arbeide med denne problematikken er det viktig å kjenne til dette for å lykkes i arbeidet. I et flerkulturelt samfunn er det ikke minst viktig å få kunnskap om hvordan kulturell og etnisk tilhørighet påvirker eldre overgrepsofres handlingsvalg og preferanser.

2 UNDERSØKELSENS TEMA OG PROBLEMSTILLINGER

Hovedformålet med denne undersøkelsen har vært å få mer kunnskap om noen av de mulige grunner til at det er et så stort misforhold mellom det som ser ut til å være den virkelige forekomsten av overgrep mot eldre, slik den rapporteres av blant annet Juklestad og Eriksson, og det nærmest totale fraværet at denne typen vold i politiets og helsevesenets registre. Et underliggende spørsmål blir hvorfor de eldre i så liten grad selv søker hjelp og melder fra om overgrepene.

Undersøkelsen tar opp fem forhold som kan medvirke til at de eldre ikke søker hjelp. Det første forholdet går på eldres oppfatninger av hva som er overgrep. En mulig grunn til at mange overgrep forblir skjult kan være at eldre rett og slett ikke oppfatter dem som overgrep, men mener dette er handlinger som de må finne seg i. Overgrep mot eldre omfatter både fysiske, psykiske og økonomiske overgrep, og i tillegg ulike former for omsorgssvikt overfor hjelpetrengende eldre. Vi stilte derfor spørsmål om hvordan respondentene vurderte eksempler på disse typene av overgrep.

En del eldre er sterkt hjelpe- og pleietrengende. Dette kan medføre at det kan oppstå vanskelige grensesituasjoner hvor den eldres rett til selvbestemmelse kan komme i konflikt med andre hensyn, for eksempel ved at den eldre motsetter seg visse former for hjelp, eller hjelp gitt på bestemte måter. Dette er en situasjon som setter store krav til hjelperne for at ikke overgrep i form av utilbørlig innskrenking av selvbestemmelsesretten skal forekomme. Hvor grensen går kan ofte være vanskelig å si, og vi mente det derfor ville være av interesse å få kunnskap om hvordan eldre vurderer et eksempel på en slik grensesituasjon.

En viktig ressurs i arbeidet for å synliggjøre overgrep mot eldre er de eldre selv. Gjennom politisk arbeid og kollektivt press gjennom de ulike pensjonistorganisasjonene kan eldre medvirke til at større oppmerksomhet og innsats rettes mot denne typen overgrep. En betingelse for dette er at eldre er oppmerksomme på problematikken og har realistiske forestillinger om forekomst og alvorlighetsgrad. Vi ba derfor respondentene vurdere noen påstander om dette.

Det kan også tenkes at eldre mener slike overgrep er noe en må finne seg i fordi overgriperen befinner seg i en spesiell situasjon, som mentalt syk eller rusmisbruker, eller at det er et nært familiemedlem, eller at den overgrepsutsatte sjøl har gjort seg fortjent til overgrepene gjennom sine tidligere handlinger. Vi ønsket derfor også å få kunnskap om hvordan respondentene så på disse spørsmålene.

Når så mye av overgrepene mot eldre forblir skjult kan det også rett og slett skyldes at de eldre ikke ønsker at andre skal få innsyn i hva de utsettes for, at overgrepene er en privatsak og at utenforstående, myndigheter og hjelpeinstanser ikke bør involveres. Vi tok derfor også opp dette temaet i undersøkelsen.

Eldre er selvsagt ingen homogen gruppe. Aldersspennet er stort, den yngste deltakeren i vår undersøkelse er 56 år, den eldste er 95. Likeledes er spredningen i kunnskaper, meninger, preferanser, helse, ressurser, levekår og livsbetingelser minst like stor som for befolkningen i yngre aldersklasser. Vi har derfor søkt å klarlegge om det er systematiske forskjeller mellom ulike grupper av eldre i de holdningene og synspunktene vi undersøker.

3 BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

3.1 Utenlandsk forskning

Fram til midten av 90 tallet hadde spørsmålet om hvordan ulike etniske grupper definerte og oppfattet overgrep fått relativt liten forskningsmessig oppmerksomhet (Moon, Tomita et al. 1998). Bare et fåtall mindre studier hadde tatt opp denne problematikken (Moon og Williams 1993). I 1996 kom derfor en gruppe forskere sammen i regi av det amerikanske National Center on Elder Abuse og planla et felles flerkulturelt prosjekt. Arbeidet munnet ut i en rapport, "Attitudes Toward Elder Mistreatment and Reporting: A Mulitcultural Study", som ble levert til det nasjonale senteret i februar 1998 (Moon, Tomita et al. 1998).

Rapporten bygde på intervjuer med til sammen 543 personer, 60 år eller eldre, som representerte følgende etniske grupper: Afroamerikanere, japansk amerikanere, koreansk amerikanere, spansktalende fra New-Mexico, spansktalende fra Texas, hvite ikke-spansktalende, opprinnelige innfødte (navaho-indianere) og puertoricanere. Antall intervjuede i hver gruppe var mellom 50 - 100. For å oppnå et så heterogent utvalg som mulig, ble respondentene valgt ut fra minst tre forskjellige instanser, slik som boliger for eldre, eldresentre, kirker, markeder, ernæringsprogram mm. Alle intervjuene ble foretatt ansikt til ansikt, med unntak av de opprinnelig innfødte (navaho) som ble intervjuet per telefon. De fleste av respondentene var født i USA, bortsett fra Korea-gruppen og Texas-gruppen, hvor nesten halvparten var født utenfor USA. 10 prosent av ikke spansktalende hvite var født utenfor USA.

Direktøren ved National Center on Elder Abuse, professor Toshio Tatara, som hadde ansvaret for koordineringen av prosjektet, tok også initiativ til å utvide studien til land utenfor USA. Tilsvarende undersøkelser ble derfor gjennomført i Japan, Korea, Belgia og Finland. Resultatene fra den finske studien ble publisert allerede i 1998, samme år som den amerikanske rapporten (Perttu 1998). Det finske utvalget besto av 50 eldre på 60 år eller mer. Utvalget ble hentet fra flere ulike steder; fra en forening for eldre funksjonshemmede, fra beboere i kommunale serviceleiligheter og fra brukere av den kommunale hjemmetjenesten (Perttu 1998).

3.2 Situasjonen i Norge

Det har vært lite forskning om overgrep mot eldre i Norge. Ingen av de tidligere forskningsprogrammene om vold, kvinnemishandling og seksualisert

vold fra Norges forskningsråd har tatt opp overgrep mot eldre. I forbindelse med at forskningsrådet planla et nytt forskningsprogram om vold, rettet vi fra det daværende Kompetansesenter for Voldsofferarbeid i 1999 en henvendelse til Sosial- og helsedepartementet. I henvendelsen ba vi om at det ble stilt særskilte midler til rådighet til et forskningsprosjekt om overgrep mot eldre, utenom den ordinære rammen til et eventuelt voldsforskningsprogram. Vi påpekte behovet for en ekstraordinær forskningsinnsats, både i form av prevalensundersøkelser og mer kvalitative tilnærminger som kan danne grunnlag for videre metode- og tiltaksutvikling. Henvendelsen førte ikke frem. Det ble derfor gjennom internasjonale kanaler og nettverk undersøkt om vi kunne gjøre nytte av andre lands forskningsdesign og dermed også få mulighet til å sammenligne landene i mellom. Vi var i tillegg opptatt av eldres eget syn. Disse forholdene var utslagsgivende for at vi valgte å tilslutte oss den internasjonale undersøkelsen under ledelse av professor Tatara, etter å ha vært i kontakt med finske og amerikanske forskere.

Vi ønsket imidlertid å gjennomføre undersøkelsen som en postal spørreskjemaundersøkelse til et stort landsrepresentativt utvalg av eldre, i stedet for som en intervjuundersøkelse til et mindre lokalt utvalg. Dette hadde flere grunner. For det første ville det kunne gi oss et statistisk sikrere materiale, og det ville gi oss muligheten til å se på om det var forskjeller mellom ulike undergrupper av eldre. Dessuten ville en landsomfattende undersøkelse også kunne være en viktig oppmerksomhetsvekker rundt et problemområde som ikke får stor plass i mediebildet. Et samarbeid med Norsk Pensjonistforbund kom derfor i stand i stand om å bruke deres medlemsregister som utgangspunkt for å trekke utvalget.

3.3 Foreliggende Studier i Norge om overgrep mot eldre

I artikkelen "Blir eldre mishandlet?" som ble publisert i tidsskriftet *Sosionomen* tidlig på 80 tallet, viste forfatteren til at amerikanske forskere hadde avdekket at slik mishandling var et relativt omfattende problem i USA (Stang 1982). Stang var en av de første som skrev om overgrep mot eldre i Norge.

Få trodde den gang at eldre kunne bli utsatt for mishandling og overgrep i vårt velferdssamfunn. Riktignok hadde flere av de som arbeidet innen for helse- og sosialtjenestene møtt problemene, men uten at termene mishandling og overgrep var brukt. Problemet fikk også liten oppmerksomhet fra politikere, forskere og administratorer innen helse- og sosialsektoren. Inspirert av utviklingen i USA ble det likevel etter hvert foretatt enkelte mindre studier og forsøk, gjennomført av personer som arbeidet med eldre. Mange

av forsøkene som ble gjort hadde som mål å legge forholdene til rette for å nå ofrene med intervenerende innsats.

3.3.1 Forekomststudier

Noen egentlig undersøkelse av omfang av vold og overgrep mot eldre har ikke vært foretatt i Norge. Flere mindre, lokale studier har imidlertid forsøkt å fastslå forekomstene av overgrep lokalt eller i bestemte avgrensede populasjoner.

Stang og Evensen gjennomførte i 1984 en spørreskjemaundersøkelse ved hjemmesykepleien i Oslo, hvor de spurte om hvor mange overgrepstilfeller hjemmesykepleierne kjente til blant sine pasienter (Stang og Evensen 1985). De fikk informasjon om i alt 42 tilfeller av eldremishandling som hadde forekommet blant de i alt 4.200 pasientene som hjemmesykepleien hadde ansvaret for. Dette gir en periodeprevalens på en prosent over fire måneder. Kvinner ble rapportert mest utsatt (34 kvinner og åtte menn). Gjennomsnittsalderen på de mishandlede var 78 år. Psykisk mishandling var hyppigst, men fysisk mishandling som slag, dytt og mulige seksuelle overgrep ble også rapportert. I tillegg forekom tyveri av penger og eiendeler. Mishandlerne var oftest menn (30 menn og 12 kvinner) og i de fleste tilfeller i slekt med offeret. Nesten to tredjeparter, 62 prosent, av de mishandlede bodde i det samme hushold som overgriperen, som oftest barn eller ektefelle. Psykisk sykdom, alkohol og stoffmisbruk og dype familiekonflikter så ut til å være blant de viktigste årsakene til overgrepene.

Johnsen og Aschjem gjorde en tilsvarende undersøkelse i 1986 blant hjemmesykepleierne i Porsgrunn og Bamble. Ut fra svarene anslo de at omlag tre prosent av pasientene ble mishandlet (Johnsen og Aschem 1986).

Nasjonalt kompetansesenter for aldersdemens har gjennomført en omfattende spørreskjemaundersøkelse til alle landets institusjoner for eldre om rettighetsbegrensninger og bruk av tvang i norsk eldreomsorg. I undersøkelsen slås det fast at det er få sykehjemsavdelinger i Norge som ikke bruker tiltak som defineres som tvang og som begrenser beboernes rett til privatliv og muligheter til å delta i enkle aktiviteter i dagliglivet. I 79 prosent av alle avdelingene var det forhold som begrenset beboernes rettigheter (Engedal, Kirkevold et al. 2001) Undersøkelsen ble fulgt opp av en ny undersøkelse av nær 2300 beboere i institusjoner for eldre. Denne undersøkelsen viste at det er de dårligst fungerende, mest hjelpetrengende eldre som i størst grad utsettes for rettighetsbegrensninger og tvangstiltak (Engedal, Kirkevold et al. 2002).

3.3.2 Kvalitative og fenomenologiske studier

Hydle og Johns gjennomførte i perioden1988 til 1991 en tverrfaglig feltstudie om overgrep mot eldre. Hensikten var å få mer kunnskap og innsikt i problemets natur, beskrive hvordan overgrepene oppleves og forklares, og avklare grunnleggende problemer som oppstår når en skal hjelpe eldre som er ofre for overgrep, for deretter å føre analysen videre gjennom forslag til praktiske tiltak (Hydle og Johns 1992). Parallelt gjennomførte Aschjem et forsøk med kriseteam for eldre ved legevakten i Porsgrunn. Det var nær sammenheng mellom disse prosjektene og Hydle og Johns var veiledere for prosjektet i Porsgrunn (Hydle og Johns 1991).

Forskningen viste hvordan barrierer mellom hjem og hjelpeapparat vanskeliggjorde tiltak for eldre ofre for overgrep. Forskerne konkluderte med at det fantes ressurser i hjelpeapparatet, men at de var lite tilgjengelige. De mente det derfor var behov for en nøkkelperson/instans som kunne formidle og koordinere ulike tiltak på offerets premisser (Hydle og Johns 1992).

I 1998 gjennomførte Malmedal åtte dybdeintervjuer med sykepleiere og hjelpepleiere i institusjoner for eldre. Det kom fram at pleietrengende eldre blir utsatt for overgrep og krenkelser, fratas selvbestemmelsesrett og verdighet og kan bli neglisjert, latterliggjort, tvunget og isolert. Både fysiske og psykiske overgrep forekommer, syke eldre blir overmedisinert for å være mindre krevende, og sovemedisin blir skjult i maten. Funnene kan ikke generaliseres, men intervjuene kan si noe om hvorfor overgrep finner sted. Mye av overgrepene kan tilskrives holdninger, handlinger og sykehjemmenes rutiner (Malmedal 1999).

3.3.3 Utvikling av tiltak

På bakgrunn av den kunnskap som var fremkommet gjennom de tidligere prosjektene om forekomsten av overgrep og behovene for en særskilt innsats iverksatte Sosialdepartementet i 1991 et forsøksprosjekt med en spesialisert bistand til eldre overgrepsofre. Prosjektet "Vern for eldre" hadde som mål å få kontakt med eldre ofre for overgrep i hjemmet, motivere og hjelpe dem til å søke hjelp, samt formidle og koordinere tiltak på klientens premisser. Prosjektet, som var lagt til Manglerud bydel i Oslo, var ikke primært et forskningsprosjekt, men et praktisk forsøksprosjekt for utvikling av tiltak. (Juklestad og Johns 1997).

Det ble i løpet av de 2½ årene som prosjektet varte, fra 1991 til 1994, registrert 57 eldre overgrepsofre. Dette utgjorde litt over tre prosent av bydelens befolkning over 65 år. Sakene dekket alle typer overgrep. Psykisk trakassering forekom i alle overgrepstilfellene, fysisk vold i hver fjerde og økonomisk utnytting i en tredjedel. Tilfeller av seksuelle overgrep ble også

avdekket. Vel halvparten av overgrepene var begått av ektefellen, og ofte var dette en fortsettelse av overgrep som hadde pågått gjennom lang tid. Kvinner var mest utsatt.

I de sakene hvor det var partner som sto for overgrepene var sjalusi og psykiske lidelser en medvirkende årsak til konfliktene i mer enn halvparten av tilfellene. Mental svikt forekom i mer enn hvert tredje parforhold, og da mest som medvirkende årsak til aggressiv atferd hos (mannlig) overgriper. Rusmisbruk var en medvirkende faktor i hver andre sak der overgriperen var barn eller barnebarn av offeret. Også sosioøkonomiske faktorer var av betydning. Svært få av overgriperne var i vanlig inntektsgivende arbeid, og fire av fem barn som begikk overgrep var mottakere av trygd eller annen stønad.

Fra prosjekt til kommunal tjeneste

Vern for eldre prosjektet fungerte som en modell for videre tiltak, førte til økt kompetanse og kunnskap hos dem som arbeidet med problemene, større forståelse for problemene hos fagfolk og menigmann og ga ikke minst en visshet om at mange eldre fikk hjelp.

Etter at det statlig finansierte prosjektet ble avsluttet, besluttet Oslo kommune å videreføre arbeidet med en egen tjeneste etter modell av Vern for eldre prosjektet, og nå som et tilbud til alle byens eldre. Vern for eldre (VFE) skal forebygge overgrep mot eldre både i deres eget hjem og i institusjoner. Henvendelsene til denne tjenesten øker fra år til år, og i 2003 ble 361 ofre for overgrep tilbudt hjelp. Av disse var 23,5 prosent menn, 73 prosent kvinner og i 3,5 prosent av tilfellene var offertes kjønn ukjent. I 41 av tilfellene var overgriper ektefelle eller samboer. I 66 av tilfellene var sønner overgripere, i 23 var det døtre, barnebarn i 6, annen slektning i 6, nabo i 24, offentlig tjenesteytere i 10 og andre i 42 av tilfellene (andre: venn, venninne, ukjent overgriper, kolleger, huseier o.a.). I 35 av tilfellene var det omsorgssvikt fra den eldre selv i form av atferd med fare for liv og helse.

Også Drammen fikk på slutten av nittitallet sitt Vern for eldre. Det besto av en person ansatt ved sosial vakttjeneste. Tiltaket besto i 4 år (1998-2002). I løpet av denne perioden ble det i denne tjenesten mottatt gjennomsnittlig 40 overgrepssaker i året.

Ved slutten av 2004 fikk også Bærum sitt Vern for eldre. Noen statistikk foreligger ennå ikke. I 2005 ble det også startet en Vern for eldre tjeneste i Trondheim.

4 DEN NORSKE UNDERSØKELSEN – METODE, UTVALG OG GJENNOMFØRING

Den norske undersøkelsen skiller seg fra undersøkelsene i USA og de andre landene på flere vesentlige måter, selv om spørsmålene i hovedsak er identiske. Den viktigste forskjellen er at mens de øvrige ble gjennomført som direkte intervju med små utvalg respondenter, ble den norske undersøkelsen gjennomført som en postal spørreskjemaundersøkelse med et mye større utvalg. I tillegg til spørreskjemaene foretok vi personlige intervjuer med et mindre antall pensjonister, syv stykker i alt. Erfaringene fra disse intervjuene er brukt som en del av grunnlaget for analyse og tolkning av svarene på spørreskjemaene.

4.1 Utvalgsprosedyre

Respondentene til undersøkelsen er trukket fra medlemslistene til Norsk pensjonistforbund. I utgangspunktet var utvalget tenkt begrenset til personer som var 60 år eller eldre på undersøkelsestidspunktet. Under uttrekningen ble imidlertid også personer som fylte 60 år senere i undersøkelsesåret (2002) tatt med, slik at en mindre andel av respondentene var 59 år. Utvalget, som var på 1000 personer, ble trukket fortløpende fra forbundets lister, uten noen form for stratifisering etter alder eller kjønn. Utrekningen ble foretatt ved at medlemsmassen ble delt på 1000. Det ble så trukket et tall, χ, mellom en og det tallet som kom frem når en delte det totale antallet medlemmer på 1000. Vi gikk deretter inn i medlemsregisteret, sorterte det alfabetisk og trakk ut navn nr. χ, 2χ, 3χ osv. inntil nr 1000χ. De uttrukne fikk tilsendt spørreskjema vedlagt et brev fra pensjonistforeningen med en oppfordring til å delta i undersøkelsen.

4.2 Svarprosent

Av de 1000 skjemaene som ble sendt ut ble 467 besvart. Vi har ikke nøyaktige oversikter over hvor mange skjemaer som ikke nådde fram til respondentene, eller hvor respondentene ikke kunne svare p.g.a. sykdom eller at de var døde. I og med utvalget var trukket fra Pensjonistforbundets medlemslister, som jevnlig oppdateres og ajourføres, regner vi med at det dreier seg om et begrenset antall. Vi har bare fått direkte melding om at fem personer i utvalget er døde. Svarprosenten skulle derfor ligge i underkant av 50 prosent.

4.3 Respondentene

Aldersfordeling
Gjennomsnittsalderen på respondentene var på litt over 75 år, omtrent lik for begge kjønn. Ettersom de fleste av pensjonistforbundets medlemmer er over 67 år er aldersfordelingen nokså skjev i forhold til befolkningen over 60 år generelt, ved at gruppa 60 – 67 år er sterkt underrepresentert.

Kjønnsfordeling
Av de i alt 467 personene som besvarte skjemaet var 275 kvinner og 182 menn. 10 av respondentene oppga ikke kjønn. Dette gir en kjønnsfordeling på ca 60 prosent kvinner og 40 prosent menn. Den skjeve aldersfordelingen i forhold til befolkningen over 60 år generelt gjør det vanskelig å sammenlikne respondentene med tilsvarende aldersgruppe (60+) i befolkningen som helhet. For gruppa over 67 år er imidlertid kjønnsfordelingen blant respondentene tilnærmet lik som for befolkningen som helhet.

Fødested
De aller fleste respondentene, 98,5 prosent, var født i Norge. Dette er noe flere enn i befolkningen som helhet, hvor 97 prosent av eldre er født i Norge. Av de som var født utenfor Norge var de fleste født i Norden eller i Nord-Amerika. De hadde alle bodd i Norge i svært lang tid, i snitt i 55 år. Den som hadde bodd her kortest hadde vært her i 34 år, den med lengst botid i 73 år. Det var ingen innvandrere fra Asia eller Afrika blant respondentene. Dette kan enten skyldes at de ikke er medlemmer av Pensjonistforbundet eller at de ikke har besvart skjemaet, kanskje p.g.a. språkproblemer. I og med at denne gruppen pensjonister utgjør en så vidt liten del av befolkningen som helhet, under en prosent i de aktuelle aldersgruppene, vil neppe den manglende representasjonen i undersøkelsen påvirke de overordnede resultatene i særlig grad.

Sivilstatus
Omtrent halvparten av respondentene var gift eller samboende på undersøkelsestidspunktet. Det var en markert forskjell mellom kjønnene, mens over to tredjedeler av kvinnene var gift var dette bare tilfelle for litt over en tredjedel av mennene. Til gjengjeld var nesten 60 prosent av kvinnene enker, mens bare litt over 20 prosent av mennene var enkemenn. Bare en liten del av respondentene var skilt eller ugifte, henholdsvis 3,5 prosent og 2,9 prosent.

Tabell 4.1. *Sivilstatus og kjønn. Prosentuert*

Sivilstatus	Kjønn		
	Kvinne	Mann	Total
Ugift	1,8	4,5	2,9
gift/samboer	37,6	70,4	50,6
Skilt/separert	2,6	5,0	3,5
Enke/enkemann	58,0	20,1	43,0
Total	100,0	100,0	100,0
N=	274	179	453

Andelen enker og enkemenn øker naturlig nok med stigende alder. Mens det i gruppen under 67 år er 20 prosent som har mistet ektefelle eller samboer, er andelen i aldersgruppen over 80 år mer enn tre ganger så høy.

I og med at vårt utvalg har en skjev alderssammensetning i forhold til den eldre befolkningen som helhet, er det ikke mulig å sammenlikne det samlede utvalget med befolkningen over 59 år. Derimot kan vi sammenlikne de enkelte aldersgrupper for seg, for eksempel de over 80 år. Vi finner da at mens det for befolkningen som helhet var 56 prosent av mennene og 15 prosent av kvinnene som var gift i denne aldersgruppen, var de tilsvarende andelene blant respondentene på 52 prosent gifte blant mennene og 18 prosent av kvinnene. Våre respondenter ser altså ikke ut til å avvike vesentlig fra eldre i befolkningen som helhet med hensyn til sivilstand.

Barn

De aller fleste respondentene hadde barn i live. Bare åtte prosent hadde ikke barn, en litt større andel av mennene enn av kvinnene. I snitt hadde de mellom to og tre barn hver, kvinnene litt flere enn mennene. Største antall barn var 10, og fjerdedel av respondentene hadde minst tre barn.

Husstanden

Litt over halvparten av respondentene, 53.3 prosent, bodde sammen med andre. Det var naturlig nok først og fremst de gifte som bodde sammen med andre, 97 prosent av dem gjorde det, men også en fjerdedel av de ugifte og skilte eller separerte bodde i flerpersonshusstander. De aller fleste enker og enkemenn, 92 prosent, bodde derimot alene.

De fleste, 67 prosent, av de som bodde sammen med andre bodde med ektefellen. Ved siden av dette var det vanligst å bo sammen med barna. Omtrent seks prosent bodde sammen med gifte barn og like mange med ugifte barn. Fem prosent bodde med barnebarn og samme andel bodde med

venner, tre prosent bodde med søsken, tre prosent med andre slektninger, og de siste tre prosentene med andre.

Boforhold
Respondentene hadde boforhold relativt likt den eldre befolkningen i Norge som helhet. De aller fleste bodde en ordinær privat bolig, 77 prosent i selveid bolig og 10 prosent i leid bolig. De resterende bodde i hovedsak i eldreboliger, med eller uten offentlig støtte. En tiendedel av respondentene oppga ikke hvordan de bodde.

Sysselsetting
I og med at vårt utvalg ble trukket fra pensjonistforbundets medlemslister var de aller fleste pensjonister, enten helt (92 prosent), eller delvis, i den forstand at de fremdeles jobbet noe ved siden av pensjonen(4,5 prosent). Noen ganske få (1,5 prosent) hadde aldri jobbet. Bare to av respondentene arbeidet fulltid.

Inntekt
I skjemaet ble respondentene bedt om å oppgi brutto månedsinntekt før skattetrekk, inklusiv trygd, pensjon, sosiale ytelser, husleieinntekt, kapitalavkastning etc. Ikke alle oppga inntekten. For de som besvarte spørsmålet var imidlertid den gjennomsnittlige månedsinntekten på litt under 14.000 kroner. Den laveste oppgitte månedsinntekten var på litt over 2.300 kroner, den høyeste på litt over 90.000. Det var bare små forskjeller mellom de ulike aldersgruppene, og respondentene skiller seg her en del fra den eldre befolkningen som helhet, hvor det er et synkende inntektsnivå med økende alder. Dette medfører at gruppen 80+ blant våre respondenter ser ut til å ligge noe over inntekten til denne aldersgruppen som helhet, gruppen 67 – 79 ligger omtrent som landsgjennomsnittet, mens gruppen 59 – 66 ligger noe under. Som for befolkningen som helhet er det relativt klare kjønnsforskjeller. Mens kvinnene i snitt hadde en månedsinntekt på litt over 12.000 kroner, var mennenes inntekt på nesten 16.000 kroner. Denne kjønnsforskjellen i inntekt gjelder uavhengig av alder.

Utdanning
I undersøkelsen ble respondentene spurt om hvor mange år de hadde gått på skolen. For å kunne sammenlikne med utdanningsnivået til hele befolkningen i samme aldersgrupper ble aldersvariabelen kategorisert slik at utdanning mellom en og ni år ble betegnet som grunnskolenivå, mellom 10 og 12 år som videregående og over 12 år som høyere utdanning.

Av de 402 som oppga utdanningslengde hadde litt over halvparten, 55 prosent, utdanning tilsvarende grunnskolenivå, litt over en tredjedel hadde utdanning på videregående nivå, mens litt under 10 prosent hadde høyere utdanning. Utdanningsnivået henger sammen med alder og kjønn, slik at de yngste mennene hadde det høyeste utdanningsnivået, mens de eldste kvinnene hadde det laveste. Respondentene ser ikke ut til å avvike vesentlig fra den eldre befolkningen for øvrig når det gjelder utdanning, mennene i de ulike aldersgruppene i utvalget ser ut til å ha et litt høyere, mens kvinnene har et litt lavere utdanningsnivå enn gjennomsnittet for hele aldersgruppen.

Helse

Nærmere 60 prosent av de som svarte på spørsmålet mente at helsen deres var god eller meget god. 30 prosent mente den var verken god eller dårlig, mens bare litt over 10 prosent oppga at de hadde dårlig eller meget dårlig helse. Helsen svekkes med alder. Mens det var 22 prosent av de under 67 år som mente de hadde meget god helse, sank andelen til ni prosent for de over 80 år. På den andre siden var det omtrent like mange i alle aldersgrupper som mente at helsen var dårlig eller meget dårlig, i underkant av 15 prosent både for de yngste og de eldste, og en noe mindre andel, ca 10 prosent, for de mellom 67 og 79 år. Sammenlikner vi med befolkningen i samme aldersgrupper som helhet[1], finner vi at tilsvarende andeler oppgir å ha god eller meget god helse, mens det er en litt større andel i befolkningen som helhet, 19 prosent, som oppgir å ha dårlig helse.

4.4 Representativitet

Selv om svarprosenten i undersøkelsen er relativt lav, ser dette ikke ut til å ha gått vesentlig utover representativiteten til utvalget. Vi har riktignok ikke hatt mulighet til å foreta noen systematisk bortfallsanalyse. Imidlertid er respondentenes fordeling og skåre på de fleste demografiske og andre variable vi har kartlagt lik tilsvarende aldersgrupper i befolkningen som helhet. Utvalget er imidlertid aldersmessig noe skjevt, ved at aldersgruppen 59 – 66 år er kraftig underrepresentert i forhold til befolkningen som helhet. Vi har derfor i gjennomgangen av undersøkelsesresultatene kontrollert særskilt for eventuelle systematiske forskjeller mellom de ulike aldersgruppene og lagt hovedvekten på resultatene for gruppene over 66 år.

1 Sammenlikningen gjelder her bare de over 67 år

5 RESULTATENE

I gjennomgangen av resultatene vil vi for hvert av spørsmålene i undersøkelsen først legge frem resultatene av den norske spørreskjemaundersøkelsen. I de tilfeller svarene varierer systematisk med egenskaper ved respondentene, som kjønn, alder, eller utdanning, vil vi også vise dette. For å utfylle og utdype svarene i det kvantitative materialet vil vi også gjengi noen av svarene fra de direkte intervjuene. Til slutt vil vi sammenlikne resultatene fra den norske studiene med de tilsvarende resultatene fra den finske og amerikanske undersøkelsen.

5.1 Oppfatninger av hva som er overgrep

I spørreskjemaet var ikke de ulike formene for overgrep samlet i noen større og systematiske kategorier, men konkret beskrevet. I gjennomgangen av resultatene vil vi likevel bruke kategoriene til Action on Elder Abuse, og inndele de overgrepene som tas opp i følgende grupper:

- psykologiske overgrep
- fysiske overgrep
- økonomiske eller finansielle overgrep
- omsorgssvikt
- I tillegg har vi gruppert variablene under temaene;
- etiske dilemma knyttet til selvbestemmelse
- oppfatninger om hvor alvorlig overgrepsproblemet er
- synspunkter på mulige årsaker til overgrep
- holdninger til å melde fra om overgrep

Denne kategoriseringen tilsvarer den som er gjort i de øvrige undersøkelsene og gjør det dermed enklere å sammenlikne svarene mellom de ulike etniske og nasjonale utvalgene.

Fysiske overgrep

For mange, både yngre og eldre, vil vold først og fremst dreie seg om fysiske overgrep. Fysiske overgrep mot eldre behøver ikke bare være direkte og aggressive voldshandlinger som slag og spark, men kan også omfatte kontrollerende og pasifiserende inngrep, enten ved bruk av fysiske tvangsmidler eller kjemiske medikamenter (Action on Elder Abuse 1995). Tre av påstandene som respondentene ble bedt om å ta stilling til omhandlet slike former for overgrep.

Den første påstanden omhandlet direkte fysisk vold, og lød: "Blant eldre ektepar er det i orden å slå den andre av og til."

Tabell 5.1. *Blant eldre ektepar er det i orden å slå den andre av og til. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	vet ikke	Total
0	98	1	1	100

N = 452

Holdningene var på dette punktet svært entydige og klare. Ingen av respondentene sa seg ubetinget enige med påstanden, nesten 98 prosent var klart i mot. Det var ingen særlig forskjell mellom kjønnene, men andelen som var uenige i påstanden var størst hos de yngste kvinnene og minst hos de yngste mennene.

Seks av de syv intervjuede var uenige, mens en mente at det kunne være situasjoner hvor man ble så "tirret" at man sprakk.

I Finland var svarene nokså likt fordelt som i den norske undersøkelsen. Også i USA var det å slå den andre ektefellen helt klart uakseptabelt hos de aller fleste. Unntaket var den japanskamerikanske gruppen, hvor hele 11,3 prosent var enige i påstanden.

Den andre påstanden, om bruk av fysisk tvang, var uttrykt som: "Det er i orden for et voksent barn som gir pleie å binde fast en fysisk eller psykisk svekket gammel forelder til senga."

Tabell 5.2. *Det er i orden for et voksent barn som gir pleie å binde fast en fysisk eller psykisk svekket gammel forelder til senga. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
2	60	30	8	100

N = 452

Motstanden mot denne formen for overgrep var atskillig mer betinget. Riktignok var det bare to prosent som sa seg ubetinget enig og godt over halvparten som var helt uenige i påstanden, men nesten en tredjedel mente likevel det kunne være situasjoner hvor slik tvangsbruk var berettiget.

Motstanden mot den fysiske tvangen var generelt noe større hos kvinnene enn hos mennene, men forskjellen var liten, og uenigheten med utsagnet var størst hos de yngste mennene.

Ingen av de intervjuede var enige i påstanden, men delte seg i omtent like mange uenige og usikre. En av de uenige begrunnet sitt standpunkt med at: "Jeg ville aldri orke å binde mine gamle foreldre til sengen og jeg ville ikke like at noen gjorde det med meg". En annen svarte: "Man skal aldri binde noen fast uansett". En av de som mente det kom an på utdypet dette med: "Det kommer an på hvor hjelpeløs de er og det er fare for ulykker, og det er den eneste måten å unngå det på". En annen påpekte at dette ikke var et

enkelt valg: ” Hvis vi må for å unngå at vedkommende skader seg, men det må være veldig vanskelig å binde sin egen mor og far.”

Også i Finland var meningene mer delte om dette utsagnet. Litt over halvparten, 58 prosent, var ubetinget uenige.

I USA hadde New Mexico- og Japan-gruppene de høyeste prosentene som var enige i at det er i orden å fysisk binde en person til senga, henholdsvis 16 prosent, 13,7 prosent og 12 prosent.

Den siste påstanden om bruk av fysiske overgrep og tvangsmidler gikk på bruken av beroligende medikamenter, og lød som følger: ”Når voksne barn føler det blir for mye stress å pleie sine gamle foreldre, er det i orden at barna roer foreldrene med medikamenter.”

Tabell 5.3. *Når voksne barn føler det blir for mye stress å pleie sine gamle foreldre, er det i orden at barna roer foreldrene med medikamenter. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
5	53	31	11	100

N = 453

Det kan tenkes at bruk av medikamenter oppleves som en relativt subtil og diskutabel form for overgrep. Motstanden mot dette var derfor også svakere. Bare vel halvparten av respondentene var direkte uenige i påstanden, mens nesten en tredjedel mente at det kunne være situasjoner hvor bruk av medikamenter kunne være berettiget.

Det var bare små forskjeller mellom kjønnene, men uenigheten med påstanden var størst blant de yngste mennene og minst hos de eldste kvinnene. Det var også en tendens til at de med høyere utdanning hadde et noe mer relativt syn på bruken av medikamenter, det var her bare litt over 40 prosent som var uenig, mens nesten halvparten svarte at det kom an på.

Ingen av de intervjuede var enige i utsagnet, men over halvparten mente det kom an på situasjonen. En av de uenige svarte: ”Jeg ville prate med dem og roe dem ned på den måten.” En av de som mente at det kom an på utdypet dette med at: ”Hvis det øker livskvaliteten og man er ute av stand til å mestre situasjonen på annen måte. Man skal ikke dope ned noen, men har de forferdelige smerter må de hjelpes. Hvis det er over kort tid og vedkommende har det bedre, er det riktig. Men det er feil hvis man gir medisin for å bli kvitt maset.”

I Finland var meningene svært delte. Over en tredjedel mente det kom an på, og at det var en forutsetning at en doktor kontrollerte medisinbruken. Nær en tredjedel var enige i påstanden, og mente at voksne barn som har ansvaret for foreldre måtte gi foreldrene medikamenter for å takle sin egen

situasjon og mente at dette også ville føre til at foreldrene hadde det bedre, mens den siste tredjedelen mente at barna ikke hadde noen rett til å gi medisiner for å redusere eget stress.

I USA var nærmere halvparten i New Mexico-gruppen og omtrent 20 prosent blant afroamerikanerne og koreansk amerikanerne enige i at det var i orden å ty til medisinering av foreldrene for å roe dem hvis stresset ble for stort. For flerparten av respondentene i de amerikanske utvalgene var dette likevel uakseptabelt.

Psykologiske overgrep

To av påstandene gikk på eldres syn på psykologiske overgrep som voksne barn kunne utsette sine foreldre for. Den første påstanden lød: "Det er i orden at voksne barn skriker til deres gamle foreldre av og til."

Svært få, bare tre prosent var ubetinget enige i denne påstanden, mens over tre fjerdedeler var klart uenig. Et mindretall, litt under en femtedel, mente likevel at det kunne være situasjoner hvor dette var berettiget, og tre prosent hadde ikke gjort seg opp noen mening.

Tabell 5.4. *Det er i orden at voksne barn skriker til deres gamle foreldre av og til. Prosentuert*

enig	uenig	kommer an på	vet ikke	Total
3	76	18	3	100

N = 455

Avvisningen av påstanden var sterkest hos kvinnene, her var det 78 prosent som sa seg uenig, mens andelen blant mennene var 72 prosent. Forskjellen mellom kjønnene var likevel for liten til å være statistisk signifikant.

Kjønnsforskjellene var mest markert i aldersgruppen 66 – 80 år, her var det den laveste andelen av mennene og den høyeste andelen av kvinnene som var uenige i påstanden. Blant de eldste, over 80 år, var det ingen forskjeller mellom kjønnene.

Nesten alle de intervjuede sa seg uenige i påstanden. Et typisk svar var: "Det kan ikke godtas at man skriker til gamle foreldre. Det må gå an å snakke behersket." En av de intervjuede mente det kom an på, og svarte: "Hvis mine barn synes jeg gjør noe dumt, kan det være at de mister beherskelsen."

I den finske undersøkelsen var det en betydelig større andel, 16 prosent, som var enige i påstanden, mens det var omtrent like mange som i det norske utvalget, 78 prosent, som var uenige. De som var enige mente at barn måtte ha lov til å vise sitt sinne selv om de var voksne. Et eksempel som ble nevnt var at foreldrene hadde foretatt økonomiske disposisjoner som gikk

utover dem selv eller familien som helhet, eller de blandet seg inn i saker de ikke hadde noe med.

Også i de amerikanske undersøkelsene var det i alle de ulike etniske gruppene et stort flertall av eldre som var uenige i påstanden, og holdningen var i flere av gruppene enda mer avvisende enn blant de norske og finske deltakerne. Blant to av de etniske gruppene, japansk amerikanere og de hvite, ikke spansktalende, var det likevel relativt store andeler, henholdsvis 21 prosent og 30 prosent, som sa seg enige i påstanden. Det ser altså ut til at toleransen for å bli skreket til, uten å oppleve dette som et overgrep, er en del større i enkelte etniske grupper og kulturer.

Det andre utsagnet om psykologiske overgrep som respondentene ble bedt om å ta stilling til hadde følgende ordlyd: "Å bli oversett, ekskludert eller isolert av familiemedlemmer er like vondt som å bli utsatt for fysisk overgrep."

Tabell 5.5. *Å bli oversett, ekskludert eller isolert av familiemedlemmer er like vondt som å bli utsatt for fysisk overgrep. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
82	5	7	6	100

N = 452

De aller fleste av respondentene oppfattet psykiske overgrep, i form av å bli oversett, ekskludert eller isolert av familiemedlemmer, som like vondt som å bli utsatt for fysiske overgrep. Det var ingen vesentlig forskjell mellom kjønnene. Det var imidlertid en klar og statistisk signifikant forskjell mellom de ulike utdanningsgruppene. Mens det bare var litt over tre fjerdedeler av de med kun grunnskole som mente psykiske overgrep var like ille som fysiske, var denne andelen nesten 95 prosent for de med høyere utdanning.

Også de aller fleste intervjuede var enige i påstanden. Et typisk utsagn hos de som var enige i påstanden var: "Det må være veldig vondt å bli oversett og ikke ha kontakt med familien, ikke få se barnebarna."

Det var omtrent like stor andel av det finske utvalget, 78 prosent, som var enige i påstanden, men nesten en fjerdedel, 24 prosent, var uenige.

I USA var flertallet av respondentene i syv av de åtte etniske gruppene enige i at psykologiske overgrep er like pinefulle som fysiske overgrep. New Mexico gruppen skilte seg imidlertid ut, ved at nesten halvparten ikke var enige.

Profesjonelle hjelpere i mange land har vært mest opptatt av den fysiske volden. Det ser derimot ut til at majoriteten av eldre, på tvers av etniske og nasjonale grupperinger, er sterkt opptatt også av de psykologiske overgrepene.

Økonomiske overgrep

To av påstandene i skjemaet gikk på økonomiske overgrep. Den første lød: "Når voksne barn låner penger fra sine gamle foreldre er det i orden at de ikke betaler det tilbake, selv om foreldrene spør etter pengene."

Respondentenes stillingtaken til denne påstanden fordelte seg som følger:

Tabell 5.6. *Når voksne barn låner penger fra sine gamle foreldre er det i orden at de ikke betaler det tilbake, selv om foreldrene spør etter pengene. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
1	91	6	2	100

N = 449

De aller fleste var uenige i denne påstanden, bare en prosent var enige. Det var ikke særlige kjønnsforskjeller i andelene som var uenige i påstanden. Det er heller ikke noen klare forskjeller mellom de ulike alders- eller inntektsgruppene, men enker og enkemenn var sammen med de gifte og samboende klart mer uenige i påstanden enn de skilte og ugifte.

Alle de intervjuede var uenige i påstanden. Et typisk utsagn var: "Det som lånes skal betales tilbake."

Den neste påstanden om økonomiske overgrep lød: "Det er i orden at et voksent barn bruker sine gamle foreldres penger som sine egne."

Tabell 5.7. *Det er i orden at et voksent barn bruker sine gamle foreldres penger som sine egne. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
1	92	5	2	100,0

N = 458

Holdningene her var som for den forrige påstanden, de aller fleste var uenige, bare en prosent enige. Det er heller ikke her forskjeller mellom menn og kvinner, eller mellom de ulike utdanningsgruppene og inntektsnivåene.

Alle de syv intervjuede var uenige i utsagnet. En av dem kommenterte det slik: "Barn kan hjelpe en til å passe på pengene, slik at en ikke somler dem bort, men det er noe annet."

Det var liten forskjell mellom Norge og Finland i synet på økonomiske overgrep og på samme måte som i Norge var ni av ti av de finske deltakerne uenige i de to påstandene.

I USA skilte Korea-gruppen seg markant ut fra de øvrige. I denne gruppen mente godt over en tredjedel at det var i orden ikke å betale tilbake

penger lånt fra foreldrene, og nesten halvparten mente det var i orden å bruke foreldrenes penger som sine egne. Ingen av de andre gruppene sa seg enige i dette.

Omsorgssvikt

Den siste formen for overgrep respondentene ble spurt om var mangel på omsorg og ivaretakelse av eldres behov. Respondentene ble bedt om å ta stilling til to påstander som gikk på dette. Den første påstanden lød: "Det er i orden at voksne barn som pleier sine sengeliggende gamle foreldre forlater dem alene av og til i noen få timer."

Dette er en situasjon hvor en kan måtte prioritere mellom barnas og foreldrenes behov, og som nok for mange kan innebære et vanskelig valg. Respondentenes svar avspeilet da også dette og fordelte seg som følger:

Tabell 5.8. *Det er i orden at voksne barn som pleier sine sengeliggende gamle foreldre forlater dem alene av og til i noen få timer. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
25	11	58	5	100

N = 456

Et flertall av respondentene hadde et betinget syn på dette, og mente at det kom an på. Bare litt over en tiendedel var uenige i påstanden, mens over en fjerdedel var enige. Det var ikke noen signifikant forskjell mellom kjønnene, men en svak tendens til at mennene i større grad enn kvinnene var ubetinget enige i utsagnet. Det var heller ikke forskjeller mellom de ulike aldersgruppene eller utdannings- og inntektsnivåene.

Alle de intervjuede mente at det kom an på hvor hjelpeløse de gamle foreldrene var. Konkrete forhold som ble nevnt var; "Om de kan forlate dem er avhengig av situasjonen, for eksempel om de kan komme seg på toalettet eller få i seg mat og drikke." Flere av de intervjuede viste til at det kanskje var nødvendig å forlate foreldrene av og til: "Barna må kanskje ut og handle mat, men er de svært hjelpeløse kan man ikke forlate dem." "De voksne barna kan ikke stenge seg inne, men å være borte i flere timer kan jeg ikke være enig i." "De som steller dem må også få lov til å gå ut. Barna kan ikke passe dem 24 timer i døgnet." En av respondentene mente at problemstillingen kanskje ikke lenger var så aktuell: "Det er ikke lenger så vanlig at foreldre bor hos sine barn. Nå bor gamle på sykehjem eller får hjelp fra hjemmesykepleien i sitt eget hjem. Vet ikke om det er blitt noe bedre enn før."

Blant deltakerne i den finske undersøkelsen var det en større andel, nesten halvparten som ubetinget så seg enige i påstanden, men det var samtidig en større andel enn i Norge, nesten 30 prosent som var klart uenige.

Det andre utsagnet som dreide seg om omsorgssvikt hadde følgende ordlyd: "Når gamle foreldre velger å slutte å ta vare på seg selv og helsen blir dårligere, bør voksne barn gjøre noe med det."

Tabell 5.9. *Når gamle foreldre velger å slutte å ta vare på seg selv og helsen blir dårligere, bør voksne barn gjøre noe med det. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
90	1	8	2	100

N = 456

Enigheten var her stor, ni av ti sa seg enige med utsagnet, bare en prosent var uenig, mens åtte prosent mente det kom an på. Det var ingen forskjell mellom kjønnene, men en svak tendens til at de eldste var noe mer betinget i sin støtte enn de yngre og til at støtten økte med økende inntektsnivå.

Også blant de intervjuede var enigheten stor. Begrunnelser som ble gitt var: "Hvis de er i en sånn forfatning at de ikke kan ta avgjørelser selv, må barna gjøre det." "Det kommer an på om de er sin handling bevisst. Hvis de er det må de få bestemme selv."

På samme måte som i Norge, var så godt som alle i det finske utvalget enige i at barna burde gjøre noe i en slik situasjon.

Også i de amerikanske undersøkelsene var det for de fleste etniske gruppenes del en klar og entydig holdning, og så godt som alle de spurte var enige i påstanden. Unntaket var New Mexico- gruppen, hvor bare litt over tre fjerdeparter var enige i påstanden.

5.1 Etiske dilemma knyttet til selvbestemmelse

Det neste temaet i undersøkelsen gikk på eldres rett til selvbestemmelse og tok opp et etisk dilemma knyttet til det gjennom følgende påstand: "Når gamle foreldre fortsetter å nekte å spise, er det i orden for voksne barn å tvinge dem til å spise."

Tabell 5.10. *Når gamle foreldre fortsetter å nekte å spise, er det i orden for voksne barn å tvinge dem til å spise. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
10	34	42	15	100

N = 453

samme måte som for spørsmålet om å forlate foreldrene for noen timer var det her snakk om et relativt vanskelig valg. Svarene var derfor lite entydige, og 15 prosent visste ikke hva de skulle svare.

Bare en tiendedel av respondentene var enige i påstanden. Atskillig flere, over en tredjedel, var uenige, mens den største gruppen, 43 prosent, mente at det kunne forsvares i noen situasjoner. Det var ingen vesentlige forskjeller i svarene mellom kjønnene, mellom de ulike aldersgruppene eller mellom de ulike utdannings- og inntektsgruppene.

Blant de intervjuede var de fleste uenige i at det var i orden å tvinge foreldrene til å spise, mens noen mente det kom an på. De som var uenige begrunnet dette blant annet med at: "Man skal ikke tvinge gamle mennesker, men respektere dem." "Jeg kunne aldri tvunget mine gamle foreldre. Jeg ville søkt hjelp." "En må prøve med det gode, så godt en kan, men ikke tvinge dem." "Jeg tvinger ikke min gamle mor til å spise hvis hun ikke ønsker å spise." "Jeg ville ikke like at noen tvang mat på meg." De to som mente det kom an på svarte at: "Hvis det går en dag eller to og det var fare for at de kan dø, ville jeg gjøre det." "Jeg ville gå langt for å få i dem mat."

Blant de finske deltakerne var det en relativt unison motstand mot å tvinge foreldrene til å spise, over 80 prosent var uenige i påstanden og bare åtte prosent var enige. Flere uttrykte at de opplevde tvangsmating som inhumant og et overgrep.

Også i USA var det i de fleste av de etniske gruppene et flertall som mente at det var galt å tvinge den eldre til å spise. Et relativt stort mindretall av Korea- og New Mexico-gruppene, henholdsvis 36 og 38 prosent, var likevel enige i påstanden.

5.2 Oppfatninger om overgrepenes alvorlighetsgrad

Respondentene ble bedt om å ta stilling til to spørsmål om utbredelse av overgrep mot eldre sammenlignet med overgrep mot barn. Ettersom barnemishandling, og særlig seksuelle overgrep, har vært relativt mye omtalt i mediene vil svarene på disse spørsmålene kunne si noe om hvorvidt eldre tror at overgrep mot deres jevnaldrende er vanlig eller ikke.

Den første påstanden de skulle ta stilling til lød: "Overgrep mot eldre forekommer like ofte som overgrep mot barn." Svarene på spørsmålet fordelte seg som følger:

Tabell 5.11. *Overgrep mot eldre forekommer like ofte som overgrep mot barn. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
27,7	15,8	3,1	53,4	100

N = 455

Over halvparten av respondentene svarte at de ikke visste. Dette kan på den ene siden tolkes som et tegn på at de ikke har reflektert så mye på spørsmålet at de har gjort seg opp noen mening. På den andre siden kan det også tenkes å være uttrykk for at de har tolket påstanden i et rent kunnskapsparadigme og gitt utrykk for at de ikke har noen sikker kunnskap om dette. Litt under 28 er prosent enige i påstanden, mens nesten 16 prosent er uenige. Det var ikke noen forskjell mellom kjønnene eller de ulike utdannings- og inntekstgruppene, men en tendens til at de yngste i større grad var enige i påstanden enn de litt eldre.

I motsetning til de norske deltakerne hadde så godt som alle de finske respondentene en mening om uttalelsen. De fleste, 60 prosent, var uenige i påstanden, mens 38 prosent var enige. To prosent visste ikke. Av svarene gikk det likevel fram at spørsmålet brakte fram mye usikkerhet, og forårsaket mange tanker og refleksjoner.

I de amerikanske undersøkelsene var det store variasjoner mellom gruppene, og mens henholdsvis 80 prosent av Puertoricanerne og 82 prosent av de spansktalende texanerne var enige i påstanden, var det samme tilfelle for bare 16 prosent av spanskamerikanerne fra New Mexico.

Den andre påstanden gikk spesifikt på seksuelle overgrep. Påstanden her lød: "Seksuelle overgrep forekommer like ofte mot eldre som mot barn."

Tabell 5.12. *Seksuelle overgrep forekommer like ofte mot eldre som mot barn. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
7	29	2	61	100,0

N = 450

Seksuelle overgrep mot eldre har lenge vært et tabuisert tema, og det er derfor ikke underlig at utsikkerheten blant respondentene var enda større enn for forrige spørsmål. Over 60 prosent tok ikke stilling til påstanden, og svarte at de ikke visste. Av de som hadde gjort seg opp en mening var de fleste,

i alt nesten 30 prosent, uenige i påstanden, og bare litt over syv prosent var enige. Det var her en signifikant forskjell mellom kjønnene, usikkerheten var klart størst hos kvinnene, med 65 prosent som ikke visste mot 56 prosent av mennene, mens mennene i større grad var uenige i påstanden, med 32 prosent mot 27 prosent av kvinnene. Det var også en viss forskjell avhengig av sivilstand, ved at usikkerheten var en del større blant de skilte og separerte, og likeledes at usikkerheten var størst hos de med høyest utdanning.

Sammenliknet med respondentene i Finland og de ulike gruppene i USA, var det en mye større andel av de norske respondentene som svarte vet ikke. En mulig årsak til dette kan være at selv om de to påstandene var ment å måle respondentenes oppfatning av hvor alvorlige overgrep mot eldre er, ble de av det norske utvalget tolket som å være laget for å måle deres kunnskap om forekomstene. I og med at den norske undersøkelsen var en spørreskjemaundersøkelse, mens de øvrige bygde på direkte intervjuer, var det i den norske undersøkelsen ingen mulighet til å korrigere en slik tolkning.

Også i forhold til dette spørsmålet var det stor forskjell mellom det norske og det finske utvalget. I Finland var det hele 90 prosent som var uenige i påstanden, og bare en av respondentene ville ikke ta stilling.

I USA varierte svarene sterkt mellom gruppene, også her var det færrest som var enige blant de spansktalende fra New Mexico, og flest blant de spansktalende fra Texas.

5.3 Årsaker til overgrep.

Fire av påstandene i skjemaet tok opp mulige årsaker til at overgrep finner sted. I den første påstanden ble årsaken til overgrepene plassert primært hos overgriperen, og påstanden lød: "Overgrep mot eldre er hovedsakelig utført av mentalt syke mennesker eller rusmisbrukere."

Tabell 5.13. *Overgrep mot eldre er hovedsakelig utført av mentalt syke mennesker eller rusmisbrukere. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
32	23	7	37	100

N = 453

Det var ingen entydig holdning blant respondentene til denne påstanden. Litt over en tredjepart svarte at de ikke visste, litt under en tredjepart var enige i påstanden, litt under en fjerdepart var uenige, mens de resterende syv prosent mente det kom an på. Også her var det en viss forskjell mellom kjøn-

nene, kvinnene var noe mer usikre enn mennene, mens mennene i noe større grad tok stilling, både for og i mot påstanden. Det var også en tendens til at de med høyest utdanning var mer tilbøyelige til å svare at de ikke visste.

Blant de intervjuede begrunnet de som var enige i påstanden dette blant annet med at: "Det er syke personer som går løs på ektefellen, mest menn, men også kvinner." "Jeg vil tro at det er noe som ikke fungerer et sted når noen gjør noe slikt." "Min far var alkoholiker og slo mor og oss barn." De som var uenige mente blant annet at: "Det kan like godt være folk som er helt klare i hodet", og omvendt at: "Jeg har en datter som ruser seg, men hun har aldri truet eller utsatt meg for overgrep."

Holdningen blant de finske respondentene var nokså annerledes enn blant de norske. Her var 80 prosent enige i påstanden, og mente at overgripere var anormale, enten mentalt syke eller alkoholikere.

I de amerikanske gruppene var det ulike synspunkt, og mens over to tredjedeler av de spansktalende fra New Mexico mente overgriperne var mentalt syke eller rusmisbrukere, var det bare en fjerdedel av de ikke spansktalende hvite som mente det samme.

I den neste påstanden ble årsaken plassert primært hos offeret, og påstanden lød: "Mange eldre blir dårlig behandlet fordi de har gjort noe som gjør at de fortjener det."

Tabell 5.14. *Mange eldre blir dårlig behandlet fordi de har gjort noe om gjør at de fortjener det. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
4	55	19	23	100,0

N = 456

Respondentene fant det tydeligvis lettere å ta stilling til denne påstanden. Svarene i de direkte intervjuene tydet på at den mer ble forstått som et utsagn om hva som var moralsk og normativt riktig, og ikke i samme grad som for den foregående påstanden tolket som et empirisk spørsmål. Det var derfor her atskillig færre, under en fjerdedel, som svarte at de ikke visste. Flertallet, 55 prosent, avviste påstanden, bare fire prosent sa seg enig, mens litt under en femtedel mente at det kom an på. Også her var usikkerheten signifikant større hos kvinnene, mens mennene tok klarere stilling både for og i mot. Uenigheten i påstanden var størst blant de yngste, mens de litt eldre hadde et noe mer betinget syn på spørsmålet.

Blant de intervjuede var så godt som alle uenige i påstanden. Uenigheten ble begrunnet med at: "Man skal ikke straffe og hevne seg på gamle, man

må tilgi dem og ta det med det gode." "Selv om foreldrene har gjort noe galt, fortjener de ikke å bli straffet."

Også i Finland var de fleste klare i sitt syn, og nesten 80 prosent var uenige i utsagnet.

I USA var flertallet i de ulike gruppene uenige med påstanden. Imidlertid skilte Korea-gruppen seg ut ved at nesten halvparten var enige i at mange gamle mennesker blir dårlig behandlet fordi de hadde gjort noe galt og dermed fortjente det.

I den tredje påstanden ble årsaken til overgrepene forstått som knyttet til familierelasjoner: "Overgrep mot eldre er for det meste utført av familiemedlemmer."

Tabell 5.15. *Overgrep mot eldre er for det meste utført av familiemedlemmer. Prosentuert.*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
28	18	5	49	100,0

N = 452

På samme måte som for det første utsagnet om årsaker var det nok mange som tolket dette som et faktaspørsmål, og derfor svarte at de ikke visste. 28 prosent var enige i påstanden, mens 18 prosent var uenige. Som for de foregående spørsmålene var det også her en klar kjønnsforskjell, mennene hadde i større grad enn kvinnene gjort seg opp en mening, mens flere kvinner (55 prosent) enn menn (40 prosent) svarte at de ikke visste. Det er også en relativt klar forskjell mellom de gifte og samboende på den ene siden, hvor over en tredjedel var enige i påstanden, og enker og enkemenn på den andre siden, hvor under 20 prosent var enig. Det var også en viss sammenheng med alder, i den forstand at de yngste var mest enige i utsagnet (34 prosent), mens de eldste i større grad svarte vet ikke (54 prosent). Tilslutningen til utsagnet økte også med økende utdanningsnivå, fra 21 prosent fra de med bare grunnskole, til 39 prosent for de med høyere utdanning, mens uenigheten minket tilsvarende og andelene som svarte vet ikke forble forholdsvis uforandret. Det var altså, ikke overraskende, de yngste og mest velutdannede som var sikrest (og mest korrekte) i sine svar.

Blant de intervjuede var meningen relativt klar, nesten alle var enige. Som begrunnelse for at de trodde overgrepene mest ble utført av familiemedlemmer ble det vist til at det jo var familiemedlemmer som hadde mest kontakt med de eldre i familien.

Også i Finland var majoriteten (74 prosent) enige i påstanden, mens de resterende var av den mening at det mest var ukjente som utøvet overgrepene. Dette baserte de på medieoppslag om ran, voldtekt og utnyttelse av eldre.

I de fleste gruppene i USA var majoriteten enige i påstanden om at overgrep mot eldre for det meste er utført av familiemedlemmer. Tilsutningen til påstanden varierte fra litt over 40 prosent for New Mexico-gruppen til nesten tre fjerdeparter for Puertoricanergruppen. I USA er det mye fokus på eldre utsatt for overgrep i familien. I alle stater finnes det Adult Protective Services. Dette kan ha hatt betydning for respondentenes oppfatning. Men dette kan også være uttrykk for et bilde av et utbredt problem.

I den siste påstanden ble utsagnene om eldre ofres eget ansvar for overgrepene og at det var familiemedlemmer som sto for volden ytterligere konkretisert, og påstanden lød: "Gamle foreldre som selv har utsatt sine barn for overgrep fortjener å bli utsatt for overgrep av sine voksne barn."

Tabell 5.16. *Gamle foreldre som selv har utsatt sine barn for overgrep fortjener å bli utsatt for overgrep av sine voksne barn. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
3	71	14	12	100,0

N = 453

Også dette kan oppfattes som et spørsmål om hva som var moralsk og normativt riktig, og svært få, bare tre prosent, var enige i påstanden, mens 71 prosent var uenige. Det var likevel 14 prosent som mente at påstanden under bestemte betingelser kunne være riktig, men nesten like mange var usikre på hva de skulle mene. Det er en svak tendens til at mennene oftere er uenige i påstanden enn kvinnene, mens kvinnene i større grad mener det kommer an på eller svarer at de ikke vet. Som for forrige spørsmål er det også her forskjell mellom gifte og samboende, hvor 77 prosent er uenige i påstanden, og enker og enkemenn, hvor bare 63 prosent er uenige. Uenigheten med påstanden er også størst hos de yngste og hos de med høyere utdanning, mens de eldre og de med kun grunnskole er mer usikre.

Også blant de intervjuede var de aller fleste uenige i påstanden. Av svarene går det klart frem at påstanden ble forstått som et spørsmål om hva som var etisk riktig, og uenigheten ble blant annet begrunnet med: "Det gjør alt så mye verre hvis man i tillegg hevner seg." "Hevn har ingen hensikt, men har man selv vært utsatt for mishandling kan det nok være fristende."

I Finland var de aller fleste, nesten 90 prosent, uenige i påstanden. Riktignok så mange av respondentene en sammenheng mellom foreldrenes og et

voksent barns voldelige oppførsel. Men de godtok ikke voldelig oppførsel fra et voksent barn, selv om foreldrene hadde mishandlet barnet på et eller annet tidspunkt i livet. De så på det som hevn, og det var galt å søke hevn.

I USA var det igjen Korea-gruppen som skilte seg ut ved at en relativt stor andel av respondentene, over 30 prosent, var enige i at eldre foreldre som utøvet overgrep mot sine barn fortjener å bli utsatt for overgrep fra sine barn. Respondentene i de øvrige gruppene var for det meste uenige, og resultatene lå stort sett mellom det norske og det finske nivået.

5.4 Holdning til å melde fra om overgrep

Spørreskjemaet innholdt i alt fire påstander som omhandlet temaet om å melde fra om overgrep. Utsagnene kan nok forstås på litt ulike måter, enten som utsagn om hvordan de selv ville forholde seg dersom de ble kjent med at andre eldre ble mishandlet, eller om hvordan de ønsket andre skulle forholde seg dersom de selv ble mishandlet. De kvalitative intervjuene kan tyde på at begge disse posisjonene ble inntatt av respondentene. Noen hadde som utgangspunkt at de ikke skulle blande seg i andres privatliv, mens andre så det fra synsvinkelen at de ville ordne opp selv.

Den første påstanden lød: "Når et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt, skal ikke personer utenfor familien involvere seg."

Tabell 5.17. *Når et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt skal ikke personer utenfor familien involvere seg. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
33	48	17	3	100,0

N = 451

Nesten halvparten, 48 prosent, var uenige i dette, men like mange var enten ubetinget enig, eller mente at det kom an på. Motstanden mot å blande andre utenfor familien inn synes altså relativt omfattende blant eldre. Synspunktet om at utenforstående ikke skulle blande seg inn sto klart sterkest hos kvinnene, bare litt over 40 prosent var ubetinget uenige i påstanden, mot nesten 60 prosent av mennene. Motstanden mot å involvere andre var også sterkest hos de med laveste inntekt og minst utdanning og det var en tendens til at de eldste var mer i mot enn de yngre.

Holdningen blant de intervjuede var imidlertid svært forskjellig fra utvalget som helhet, og det var bare en av de syv intervjuede som var enig i at utenforstående ikke skulle blande seg inn mens de seks øvrige var uenige i

dette. Uenigheten ble begrunnet med at: "Vern for eldre og sosionomene på eldresenteret kan hjelpe." "Folk skal engasjere seg i hvordan andre har det." Den som var enig i påstanden mente derimot at: "De må ordne opp selv. Det har lett for å bli verre hvis en blander seg inn i andre familiers anliggende."

Det finske utvalget atskilte seg klart fra det norske, og nesten alle var uenige i at utenforstående ikke skulle blande seg inn, bare seks prosent var enige i påstanden

Blant de amerikanske gruppene var resultatene svært varierende. Mens halvparten av New Mexico-gruppen og litt under 40 prosent halvparten av Korea-gruppen var enige i at personer utenfor familien ikke skulle involveres i situasjoner hvor eldre ble mishandlet, var enigheten atskillig mindre i de øvrige gruppene, og varierte fra 13 til 26 prosent.

Den neste påstanden var en ytterligere spesifisering av spørsmålet om andres involvering og lød: "Når en nabo vet at et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet."

Tabell 5.18. *Når en nabo vet at et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
70	22	7	1	100,0

N = 452

Motstanden mot å blande inn utenforstående, i dette tilfellet offentlige instanser, kommer her enda tydeligere frem, og 70 prosent var enige i påstanden, mens 22 prosent var uenige. Også her var motstanden mot å involvere andre noe større hos kvinnene, men forskjellen til mennene var ikke signifikant. Det var imidlertid også her en markant større motstand hos de med lavest inntekt og minst utdanning, og motstanden var også signifikant større hos de eldre enn hos de yngre.

Holdningen blant de som ble intervjuet er imidlertid helt annerledes. Her var det bare en som var enig, mens fem var uenige og en mente det kom an på. Den som var enig i påstanden begrunnet dette med at å: "Blande seg inn i andre familiers affærer er vanskelig", men vedkommende som mente de kom an på påpekte at en ikke måtte melde fra: "… før en har konferert med vedkommende."

Også her atskilte det finske utvalget seg radikalt fra de norske, og så godt som alle, 98 prosent, var uenige i at naboer ikke skulle melde fra. Rapporte-

ringen ble stor sett ansett som akseptabel og viktig og de mente at det var et klart moralsk ansvar å gjøre det.

Også i de amerikanske gruppene mente de fleste at det var riktig å melde fra. Igjen var det de spansktalende fra New Mexico og Koreanskamerikanerne som var mest skeptiske, med henholdsvis 40 prosent og 25 prosent som var enige i påstanden. I de øvrige gruppene var det bare et lite mindretall, fra 0 til 13 prosent, var enige i at naboer ikke skulle rapportere kjente tilfeller av overgrep eller omsorgssvikt til myndighetene.

I den neste påstanden blir spørsmålet om hvorvidt naboen bør melde fra eller ikke ytterligere kvalifisert, til et spørsmål om hva han eller hun bør gjøre hvis de ikke er sikre: "Når en nabo har mistanke om at et eldre menneske blir utsatt for omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet før han/hun er helt sikker."

Tabell 5.19 *Når en nabo har mistanke om at et eldre menneske blir utsatt for omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet før han/hun er helt sikker. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
57	15	22	6	100,0

N = 450

Interessant nok er det færre som sier seg ubetinget enige her enn for den forrige påstanden, til tross for at det her bare er snakk om mistanke og det kun gjelder omsorgssvikt og ikke andre overgrep. Forskjellen skyldes imidlertid ikke at det er flere som er uenige i påstanden, tvert i mot er det færre, men at atskillig flere inntar et betinget standpunkt eller sier at de ikke vet hva de skal mene. Endringen gjør seg først og fremst gjeldende hos kvinnene, og det er en markant mindre andel av dem som er enige i denne påstanden enn i den forrige, slik at motstanden mot at naboen skulle melde fra her er mindre hos kvinnene enn hos mennene. Også her er imidlertid motstanden mot at naboen skal melde fra sterkest hos dem med lavest inntekt og utdanning og hos de eldste.

Igjen skiller de intervjuede seg markant fra de som har svart på spørreskjemaene. Blant de intervjuede var det ingen som var enige i påstanden, mens fem var uenige og to mente det kom an på. De uenige begrunnet dette blant annet med at: "Det går an å henvende seg til disse instansene for de har taushetsplikt.". De som mente det kom an på hevdet at det var avhengig av: "… hvor alvorlig en vurderer overgrepet til å være."

I Finland var barrieren mot å rapportere mistanker om tilfeller av mishandling og overgrep høyere enn i Norge. Over 70 prosent var enige i påstanden, og enkelte mente at ubegrunnet rapportering var noe som var skammelig og kunne forårsake mye lidelse i familien.

I USA var holdningene til at naboer ikke skulle rapportere mishandling med mindre de var absolutt sikre noe mer sammensatte enn i Finland, og motstanden mot å gjøre dette lå for de fleste gruppene i nærheten av det vi så i det norske utvalget. Igjen var det blant koreanskamerikanerne motstanden mot å melde fra var sterkest.

I den siste påstanden ble spørsmålet reist om det å melde fra ville ødelegge overgriperens liv. Påstanden lød: "Å melde fra om en overgriper til instanser som hjemmetjeneste, sosialomsorgen eller politiet vil ødelegge overgriperens liv."

Tabell 5.20 *Å melde fra om en overgriper til instanser som hjemmetjeneste, sosialomsorgen eller politiet vil ødelegge overgriperens liv. Prosentuert*

Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke	Total
16	45	26	13	100

N = 442

Spørsmålet kan på den ene siden tolkes som en indikator på hvor stor vekt respondentene legger på hensynet til overgriperen som begrunnelse for ikke å melde fra om overgrep. Svarene kan tyde på at motstanden mot å melde fra i liten grad skyldes dette hensynet, bare 16 prosent mener det vil ødelegge livet til vedkommende, mens 45 prosent er uenige i påstanden. Påstanden kan imidlertid også tolkes som et utsagn om fakta, og den store andelen som har svart vet ikke eller at det kommer an på, kan tyde på det.

Det er ingen klare kjønnsforskjeller i synet på påstanden, men en svak tendens til at mennene oftere er enige, mens kvinnene i større grad svarer at det kommer an på eller at de ikke vet. Det er de yngste som oftest er uenige, nesten 60 prosent av de under 67, mens andelen for de over 80 år er 35 prosent. Likeledes øker uenigheten med økende utdanningsnivå og i noe mindre grad også med inntektsnivå. Det kan altså se ut til at motstanden mot å la hensynet til utøveren påvirke om en skal melde fra eller ikke er sterkest hos de yngste, mest velutdannede og økonomisk best stilte, mens det hos de eldste, de mindre utdannende og de med svakere økonomi i større grad råder usikkerhet og et sterkere ønske om å ta hensyn til overgriperen.

I det finske utvalget var 82 prosent uenige i påstanden. Mange mente at rapportering ikke ville skade overgriperen, snarere at det kunne være en anledning til å hjelpe vedkommende.

I USA var det også i forhold til denne påstanden Korea-gruppen som pekte seg ut, ved at nesten 60 prosent var enige i at å rapportere overgrep på eldre i familien ville ødelegge livet for overgriperen. I de andre gruppene varierte andelene som var enige i påstanden mellom 12 prosent og 33 prosent.

6 DRØFTING

Det finnes ikke noen "riktige" eller "gale" svar i en undersøkelse som dette. Mange av påstandene er slik utformet at de gir uttrykk for dilemmaer, hvor ulike verdier kan komme i konflikt, og hvor det kan gis gode begrunnelser for ulike valg. Mange av påstandene gir også muligheter for ulike tolkninger, og kan derfor ha blitt forstått noe forskjellig av ulike respondenter, eller utsagnene er sammensatte og respondentene har lagt ulik vekt på ulike deler av påstanden. Ikke minst i den norske undersøkelsen, hvor respondentene har sittet alene med skjemaene, kan dette ha fått stor betydning. I de utenlandske undersøkelsene, som er basert på direkte intervjuer, er det større muligheter for at intervjuerne på ulike måter har gjort utsagnene mer entydige, og dermed enklere å ta stilling til. Den større andelen som har svart "vet ikke" eller at "det kommer an på" på flere av spørsmålene i den norske undersøkelsen kan tyde på det.

Likevel er det mer likhetene enn ulikhetene i svarene fra de ulike gruppene som er fremherskende når en sammenlikner de ulike undersøkelsene.

6.1 Oppfatning av overgrepene

I alle gruppene var motstanden mot bruk av fysisk vold i form av å slå partneren meget sterk. Det var neppe noen som var i tvil om at dette var vold, og bare et lite mindretall fant det akseptabelt. Holdningene var i de fleste gruppene mindre entydige med hensyn til å binde fast i sengen og å roe ned med medikamenter. Det kan være flere grunner til dette. Ser vi på de utdypende svarende fra de som ble intervjuet direkte kan det virke som om det er en relativt entydig mening at det å binde en eldre person til sengen er et overgrep, men at det i noen tilfelle likevel kan forsvares som det minste av to onder, for eksempel hvis det er fare for at den eldre kan skade seg selv. De utdypende svarende kan også tyde på at det har fremstått som noe mer uklart om det er et overgrep å roe ned foreldrene med medikamenter. I tillegg kan svarene også tyde på at enkelte som nok mener medikamentbruken er et overgrep likevel mener det kan forsvares, fordi alternativet, for eksempel i form av sterke smerter, er verre. Det kan også se ut som om toleransen for disse typene av inngrep er større i det norske utvalget enn i de fleste andre gruppene som er undersøkt, men ulikhetene i datainnsamlingsmetoder gjør dette vanskelig å fastslå med sikkerhet.

Ved siden av direkte fysiske slag ser det ut til at det er de økonomiske overgrepene; å ikke betale tilbake penger en har lånt, og å bruke foreldrenes

penger som sine egne, som vekker sterkest motstand hos de norske respondentene. Bortsett fra blant koreanskamerikanerne var også respondentene i de fleste andre gruppene klart i mot dette, men holdningene var ikke like entydige i alle gruppene.

Også når det gjelder de psykologiske overgrepene; å skrike til foreldrene, og å overse, ekskludere eller isolere familiemedlemmer, er holdningene relativt klare, men ikke så entydige som motstanden mot fysiske slag og økonomiske overgrep. Det er likevel over 80 prosent av det norske utvalget som mener at psykologiske overgrep, i form av å bli oversett og ekskludert, er like vondt som fysiske overgrep. Det er imidlertid relativt store forskjeller mellom de ulike etniske gruppene her, først og fremst i synet på om det er OK å skrike til foreldrene, men også i synet på hvor alvorlige psykologiske overgrep er i forhold til de fysiske. Kulturelle forskjeller synes altså her å spille en større rolle enn i toleransen overfor fysiske overgrep

Størst uklarhet, og svakest motstand, finner vi i forhold til de ulike formene for omsorgsvikt. Bare en fjerdedel av det norske utvalget mente at det var galt at barna forlot hjelpetrengende foreldre av og til. Dette var den formen for overgrep hvor synspunktene var mest divergerende mellom de ulike etniske gruppene, og hvor altså kulturfaktoren ser ut til å spille størst rolle. På den andre siden var det relativt stor grad av enighet, både innen den enkelte gruppe og mellom gruppene, om at barna burde gjøre noe når de gamle foreldrene sluttet å ta vare på seg selv. Det ser altså ut til at det er en tverrkulturell konsensus om selve prinsippet om at barna bør gripe inn overfor sine gamle foreldre når de ikke klarer å ta vare på seg selv, men at det er store forskjeller i synet på hvordan omsorgen i praksis skal gjennomføres og hva som konkret utgjør omsorgssvikt.

Usikkerheten om hvordan en skal forholde seg til på den ene siden eldres rett til selvbestemmelse og autonomi, og på den andre siden de pårørendes plikt og rett til å gi omsorg og å gripe inn hvis den eldre ikke klarer seg selv, kom enda klarere fram i spørsmålet om barna kunne tvinge foreldrene til å spise hvis de nektet. Selv om dette utvilsomt må kunne betegnes som en integritetskrenkelse og innsnevring av den eldres selvbestemmelsesrett, mente over halvparten at det kunne være tillatelig under noen omstendigheter, eller de tok ikke stilling. Bare en tredjedel var absolutt avvisende til påstanden. Det virker som om det norske utvalget her hadde en større spredning i synspunktene enn de fleste av de øvrige gruppene, hvor motstanden stort sett var mer bastant.

Samlet sett virker det altså som om kulturelle faktorer spiller liten rolle i definisjon og forståelse av fysiske og økonomiske overgrep. Her er det stor

enighet både innen og mellom de ulike etniske gruppene. Når det gjelder de psykologiske overgrepene, og i enda større grad de ulike formene for omsorgssvikt, synes kulturelle faktorer å spille en større rolle. Også internt i de ulike etniske gruppene er holdningene og forståelsen mindre entydig i forhold til denne typen overgrep.

6.2 Oppfatning av alvorlighetsgraden.

Påstandene som skulle måle respondentenes oppfatninger om hvor alvorlige overgrep mot eldre er, ser ut til å ha fungert dårlig i forhold til det norske utvalget. Som nevnt foran kan det virke som om de fleste av de norske respondentene har tolket påstandene som faktiske utsagn om forekomst, og ikke indikasjoner på hvor alvorlig problemet er, og derfor har svart at de ikke vet. Atskillig større andeler i de utenlandske utvalgene, både det finske og de ulike etniske gruppene i USA, tok stilling for eller mot påstandene. Dette kan henge sammen med at de der hadde mulighet til å rådføre seg med en intervjuer, eller at intervjusituasjonen førte til at de følte et sterkere press til å ta stilling.

En mulig grunn kunne også være at de norske respondentene i mindre grad enn de finske og amerikanske har gjort seg opp en mening om hvor alvorlig problemet er. En slik tolkning motsies imidlertid av en japansk komparativ studie hvor også norske eldre er med (Juklestad, Perttu et al. 2003). I denne studien ble 50 tilfeldig valgte eldre bl.a. spurt om: "Har du noen gang hørt noen snakke om mishandling og overgrep mot eldre?" Hele 90 prosent av det norske utvalget svarte ja. Det samme gjorde like mange av de finske eldre, mens de tilsvarende andelene for eldre i USA var 70 prosent og i Japan 49 prosent. Dette skulle tyde på at fenomenet er minst like godt kjent blant norske eldre som blant eldre i andre land, og at det kunnskapsmessige grunnlaget for å gjøre seg opp en mening om alvoret av denne typen overgrep er like godt blant de norske respondentene som for de andre gruppene.

Det kan også se ut som om spørsmålet om overgrep mot eldre er minst like mye et offentlig spørsmål i Norge som i de øvrige landene. I den nevnte studien ble det stilt spørsmål om hvem respondentene hadde hørt snakke om overgrep mot eldre. Svarene fra de som hadde hørt noen snakke om overgrep mot eldre var rangert på følgende måte:

Tabell 6.1. *Kilde til informasjon om vold mot eldre.* (Juklestad, Perttu et al. 2003)

	Norge	Finland	USA	Japan
nyheter/media	93 %	80 %	66 %	79 %
talere/lærere	18 %	11 %	14 %	4 %
venner	16 %	27 %	29 %	8 %
bøker/magasiner	14 %	2 %	23 %	8 %
familie	7 %	4 %	9 %	4 %
naboer	7 %	2 %	26 %	8 %
andre	2 %	9 %	17 %	8 %

Som vi ser av tabellen er andelene blant de norske eldre som hadde fått informasjonen fra mer formelle og offentlige kanaler som medier, litteratur og foredragsholdere eller lærere, større enn i noen av de andre landene, mens temaet synes å være noe mindre omtalt i mer uformelle sammenhenger i Norge enn i flere andre land. Forskjellene er imidlertid små sett ut fra de små utvalgene, og kan neppe forklare den vesentlig større andelen som svarte at de ikke vet blant de norske eldre i vår undersøkelse.

Går vi tilbake til spørsmålene om oppfatning av alvorlighetsgraden, er andelene som svarer "vet ikke" også betydelige i flere av de amerikanske utvalgene, godt over en tredjedel av respondentene svarer dette både blant de hvite, afroamerikanerne og japanskamerikanerne. Spørsmålene synes derfor lite heldig valgt og resultatene er vanskelige å tolke.

Ser vi på de som har tatt stilling, kan det virke som om respondentene trekker et klart skille mellom overgrep mot eldre i sin alminnelighet og seksuelle overgrep. Flertallet av de som har tatt stilling mener at overgrep forekommer like ofte mot eldre som mot barn, mens det omvendte er tilfellet med de seksuelle overgrepene, her er det er klart flertall som er uenige i at eldre utsettes for dette like ofte som barn. De norske respondentene er her på linje med de fleste utenlandske utvalgene, bortsett fra det finske og de spansktalende i New Mexico, som begge mener at verken overgrep generelt eller seksuelle overgrep er like vanlig mot eldre som mot barn, og de spansktalende i Texas, som mener at både overgrep generelt og seksuelle overgrep forekommer like ofte mot barn og eldre. Forskjellene i respondentenes vurdering av den relative forekomsten av overgrep mot eldre i sin alminnelighet og seksuelle overgrep spesielt kan ha flere årsaker. En mulig grunn er at mens seksuelle overgrep mot barn har vært relativt mye omtalt både i Norge og i andre land, har seksuelle overgrep mot eldre vært lite påaktet og blir sjelden fokusert i mediene. Mer fremherskende tabuforestillinger knyttet til seksuelle overgrep mot eldre kan også gjøre at mange eldre viker tilbake for å erkjenne dette som et mulig problem for deres aldersgruppe.

Samlet sett ser det altså ut til at kulturelle forskjeller bare i begrenset grad påvirker vurderingene av overgrepenes (relative) alvorlighetsgrad, men de store andelene som har svart "vet ikke" gjør denne konklusjonen relativt usikker.

6.3 Oppfatninger om årsakene

Også for de spørsmålene som tok opp forhold knyttet til årsakene til overgrepene var "vet ikke" prosenten markant høyere for det norske utvalget enn for de øvrige gruppene, og tolkningene bør derfor gjøres med en stor varsomhet.

Utsagnene om årsaker tar opp to ulike dimensjoner. Den første dimensjonen tar opp spørsmålet om hvem det er som står for det meste av overgrepene: Er overgriperne mentalt syke mennesker og rusmisbrukere, og er det primært familiemedlemmer som utfører overgrepene? Den andre dimensjonen tar opp det moralske spørsmålet: Har eldre som utsettes for overgrep selv gjort noe som gjør at de blir utsatt? Og mer spesifikt: Fortjener de som har utsatt barna for overgrep selv å bli overgrepet av sine voksne barn?

Usikkerheten i svarene er klart størst for den første dimensjonen. Dette er nok til en viss grad oppfattet som spørsmål om fakta. "Vet ikke" prosenten er derfor relativt høy, på henholdsvis litt over en tredjedel og litt under halvparten av det norske utvalget for de to påstandene. Det er også relativt liten forskjell på andelene som støtter og de som er uenige i utsagnene, selv om altså flertallet av de som har gjort seg opp en mening mener at det både er slik at overgrepene i hovedsak blir utført av mentalt syke mennesker eller rusmisbrukere, og at det er familiemedlemmer som står for storparten av overgrepene. Sammenlikner vi med de andre undersøkelsene finner vi relativt store forskjeller mellom de ulike etniske gruppene. Mens på den ene siden 80 prosent av det finske utvalget mener at det er mentalt syke eller rusmisbrukere som står for volden, er det bare 20 prosent av japanskamerikanerne som mener det samme, mens 65 prosent av dem er uenige. De to gruppene er derimot atskillig mer enige i at det stort sett er familiemedlemmer som utfører overgrepene, 74 prosent av finnene mot 70 prosent av japanskamerikanerne.

At overgrep mot eldre skulle være resultat av en eller annen form for hevn, ved at de har gjort seg fortjent til det, eller at de selv har utsatt barna for overgrep, møter liten forståelse hos de eldre, både i det norske utvalget og i de fleste av de øvrige undersøkelsene. Unntaket her er den koreanskamerikanske gruppen hvor nesten halvparten er enige i at eldre blir dårlig behandlet fordi de fortjener det, og nesten en tredjedel mener de fortjener å utsettes for overgrep fra barna dersom de selv har utsatt dem for overgrep.

6.4 Holdninger til å melde fra

Den siste kategorien påstander tok opp ulike sider ved å involvere utenforstående i problemene, enten ved at de utenforstående selv involverte seg, eller ved at naboer som visste om, eller hadde mistanke om overgrepene, meldte fra til hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet.

Nærmere en tredjedel av de norske respondentene mente at personer utenfor familien ikke skulle involvere seg, og skepsisen var størst blant kvinnene og hos de med lavest utdanning og inntekt, altså hos de som i følge andre undersøkelser er mest utsatt for vold (Pape og Stefansen 2004). Selv om motstanden mot at utenforstående skulle involvere seg var sterkere hos de norske respondentene enn i de fleste andre utvalgene, var det likevel nesten halvparten av de norske respondentene som var uenige i påstanden.

Når det ble spørsmål om naboer skulle melde fra om overgrepene var det imidlertid relativt få som mente at de burde gjøre det, og motstanden var atskillig mer massiv enn når det var snakk om at de utenforstående selv skulle involvere seg. Over halvparten mente naboen ikke burde melde fra før han var sikker, bare 15 prosent mente han burde reagere på mistanken. Motstanden mot å melde fra kommer enda klarere frem i spørsmålet om naboen skulle melde fra nå vedkommende *visste* om overgrepene. Her var det et klart flertall, nesten 70 prosent, som mente at det burde naboen ikke gjøre, bare litt over 20 prosent var for det. Det norske utvalget skiller seg her markant fra de øvrige utvalgene, eksempelvis er det ingen i det finske utvalget som mener at naboen skulle unnlate å rapportere, og også i de fleste andre gruppene er det svært få som er i mot at naboen melder fra.

Den norske motstanden mot å melde fra kan synes vanskelig å forklare, og ikke minst hvorfor det er flere som mener at naboen ikke bør melde fra når han *vet* om overgrepene enn når han bare har *mistanke* om det.

Den større motstanden blant de norske respondentene kan neppe forklares ut fra at de ønsker å beskytte overgriperen. Riktignok er det en svak tendens til at de som mener at det å melde fra vil ødelegge overgriperens liv er mer i mot at det meldes fra. Det er imidlertid ikke flere i det norske utvalget enn i de øvrige utvalgene som mener at å melde fra vil ha denne virkningen, og det er heller ikke flere som mener at overgriperen er noen i den nærmeste familie eller at ofrene på noen måte har fortjent å bli utsatt for overgrepene.

Det er mulig at noe av forklaringen kan ligge i selve formuleringen som er brukt i den norske undersøkelsen. Påstanden her er at: *"Når en nabo vet at et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde fra til slike instanser som hjemmetjeneste, sosialomsorgen eller politiet"*. Den tilsvarende engelske teksten lyder: *"When a neighbour*

knows that an elderly person is being abused or neglected by a family member, the neighbour should not report it to such authorities as social service agencies and the police." Det er mulig at begrepene "melde fra" og "report" har ulike konnotasjoner på engelsk og norsk, og at å "melde fra" oppleves som mer i retning av å anmelde, altså å kriminalisere forholdet, enn det engelske "report". Det er også mulig at det er knyttet et mer negativt stigma til sosialtjenesten i Norge, særlig når den betegnes som "sosialomsorgen", enn hva som er tilfellet med den mer åpne og generelle betegnelsen "social service agencies" som ble brukt i de amerikanske undersøkelsene. Tilsvarende konnotative forskjeller kan også eksistere mellom den norske og den finske teksten.

Det er også mulig at noe av årsaken til forskjellen mellom det norske og de øvrige utvalgene kan ligge i at mens de norske respondentene svarte anonymt på et skriftlig spørreskjema, var alle de andre undersøkelsene bygget på direkte intervjuer. Dette kan ha hatt betydning på to ulike måter.

For det første kan det være at påstandene har vært uklare, slik at mange av respondentene har misforstått meningen. Mens en i de direkte intervjuene har hatt mulighet til å oppklare eventuelle misforståelser har dette ikke vært mulig i den norske postale undersøkelsen. Sannsynligheten for at respondentene skal ha misforstått utsagnene motsies imidlertid av at det er en relativt stor grad av konsistens i svarene, i den forstand at det som ikke mener at naboen skal involvere seg eller melde fra ved mistanke, også i all hovedsak er enig i at naboen ikke bør melde fra når han vet at den eldre utsettes for mishandling. Slår vi sammen de som er helt eller delvis enige i påstandene finner vi at 97 prosent av de som mener at naboen ikke bør involvere seg også mener at han ikke bør melde fra når han vet at det foregår mishandling. Av de som ikke er enig i at naboen skal unnlate å involvere seg er det derimot atskillig færre, 55 prosent, som mener han heller ikke bør melde fra. Tilsvarende mener 86 prosent av de som her helt eller delvis enig i at naboen ikke skal melde fra ved mistanke at han heller ikke skal melde fra når han vet. Av de som ikke var enig i at han skulle unnlate å melde fra ved mistanke er det derimot bare 40 prosent som mener han ikke skal melde fra når han vet.

På den andre siden kan det også være at de respondentene som har vært intervjuet direkte har vært utsatt for en større intervjuerpåvirkning, slik at de i større grad svarer slik de tror intervjueren ønsker de skal svare og gir uttrykk for meninger de opplever er de mest normativt riktige. Forskjellen mellom de som svarte på spørreskjemaet, og de syv norske respondentene som ble intervjuet direkte, hvor seks av dem var uenige i at naboen ikke skulle melde fra, kan tyde på at en slik intervjuereffekt har gjort seg gjeldende. Intervjuerne i de amerikanske og finske undersøkelsene var stort

sett personer som arbeidet med overgrepsproblematikk, og som nok ønsket at det skulle meldes fra. En eventuell påvrikning fra dem vil derfor med sannsynlighet gå i den retning. I tillegg vil nok respondenter i større grad svare det de tror er konvensjonelt og normativt riktig i direkte intervjuer enn i anonyme spørreskjemaundersøkelser. Hvis dette er riktig, er det mulig at motstanden mot at naboen skulle melde fra er større i de utenlandske utvalgene enn det som kommer frem gjennom undersøkelsene.

Vi skal imidlertid ikke se bort fra at undersøkelsene viser at det her eksisterer reelle forskjeller mellom den eldre befolkningen i Norge og den tilsvarende befolkningen i Finland og de ulike etniske gruppene i USA. Vi kan bare spekulere i hva som i så fall er årsakene til en slik større uvilje mot å involvere myndighetene hos den norske eldrepopulasjonen.

At det skulle eksistere en større generell myndighetsmotstand og -skepsis blant eldre i Norge enn i USA, virker i utgangspunktet lite trolig. At flere av de amerikanske gruppene er innvandrere og etniske minoritetsgrupper med et historisk sett noe anstrengt forhold til myndighetsorganer, gjør det også lite trolig at det er dette som er årsaken. Da er det nok mer trolig at et mer myndighetslojalt syn gjør seg gjeldende hos de finske respondentene, og kan forklare noe av deres større villighet til å involvere myndighetsorganer.

Årsaken til den større uviljen i det norske utvalget mot at det skulle meldes fra til myndighetsorganer synes heller ikke å kunne forklares ut fra at de norske respondentene er mer tolerante overfor vold og overgrep enn de øvrige utvalgene. Tvert i mot er våre respondenter mer avvisende til å godta både fysiske overgrep, økonomiske overgrep, psykologiske overgrep og ulike former for omsorgssvikt enn mange av de andre gruppene. Imidlertid kan det se ut til at de norske eldre i mindre grad enn de øvrige gruppene har gjort seg opp en mening om hvor vanlig vold og overgrep mot eldre er. Dette skyldes imidlertid ikke at denne typen vold er mindre kjent blant eldre i Norge enn i andre land. Som vist foran tyder data fra en sammenliknende undersøkelse om dette tvert i mot på at en større andel av norske eldre enn eldre i mange andre land sier at de har hørt noen snakke om vold og overgrep mot eldre, og som har fått denne informasjonen gjennom medier og nyheter.

Av de norske dataene går det fram at motstanden mot at naboen skulle melde fra var størst hos kvinnene, blant de eldste, og fra de med lavest utdanning og inntekt. I og med at vi ikke har særlig informasjon om hvordan de øvrige utvalgene fordeler seg på disse variablene, vet vi heller ikke om eventuelle systematiske forskjeller mellom utvalgene kan ha påvirket svarfordelingen. Imidlertid er forskjellen mellom ulike kjønn, alderskategorier og udannings- og inntektsgrupper i det norske utvalget så vidt beskjedne

at ulike profiler på utvalgene bare ville kunne forklare en mindre del av ulikhetene mellom dem.

To andre mulige forklaringer gjenstår imidlertid. I Norge blir bare en beskjeden del av alle voldshandlinger og overgrep anmeldt til politiet, anslagsvis 12 til 15 prosent, og en tilsvarende andel får politiet kjennskap til på annen måte (Hjemdal 2002). I USA er andelen anmeldte voldshandlinger vesentlig større, i følge statistikk fra det amerikanske justisdepartementet blir opp i mot halvparten av alle voldshandlinger anmeldt, og for gruppen over 65 år er anmeldelsesprosenten over 50 prosent (Hart og Rennison 2003). Dette kan tyde på at villigheten til å involvere myndighetsorganer i voldshendelser er mindre i Norge enn i USA. Det kan altså se ut til at nordmenn i større grad enn mange av de andre gruppene vektlegger primærkontroll, ved at familien og de nærmeste selv skal ordne opp, fremfor sekundærkontroll og inngripen fra ulike myndighetsorganer. I så måte er Norge fremdeles ett "tett" samfunn (Christie 1989).

En mulig årsak til denne forskjellen i anmeldelsesprosent kan være at frykten for å bli utsatt for vold ser ut til å være større i USA enn i Norge. Eksempelvis oppga 82 prosent av de spurte amerikanerne i en survey i 1991 at de var personlig svært bekymret for vold, 72 prosent var i det minst litt redde for å bli overfalt eller ranet når de var ute og reiste, 61 prosent var redde for det samme når de var ute alene om kvelden i sitt eget nabolag og 60 prosent var engstelige også når de var i sitt eget hjem (Kilpatrick, Seymour et al. 1991). Andre undersøkelser har vist noe lavere andeler av befolkningen som er redde, og andelene som svarer dette synes også å ha gått noe ned de senere årene, men det virker likevel som angsten for å utsettes for vold er vesentlig høyere blant amerikanere enn blant nordmenn, og i en undersøkelse fra 2003 opplyste 35 prosent av de spurte at det var områder innen en mile fra der de bodde hvor de var redde for å gå alene om kvelden (The Gallup Organization 2003). Vi har ikke helt sammenlignbare tall for Norge, men i Levekårsundersøkelsen fra Statistisk sentralbyrå fra 2001 svarte åtte prosent at de var urolige for å bli utsatt for vold (Statistisk sentralbyrå 2001), og i en undersøkelse av vold i Oslo fra 2003 oppga litt over 18 prosent av de spurte at de ofte eller av og til var redde eller utrygg når de ferdes alene i strøket der de bor etter at det er blitt mørkt (Pape og Stefansen 2004).

En annen mulig årsak til det norske utvalgets motvilje mot at det skulle meldes fra til myndighetsorganer, kan være at de norske eldre generelt har et syn på volden som en "privat sak" som ikke angår andre utenfor familien. Også når det gjaldt utsagnet om at personer utenfor familien ikke skulle involvere seg når et eldre menneske blir utsatt for omsorgssvikt eller vold,

var det en stor andel blant de norske eldre som var enige i dette. Bare blant de spansktalende i New Mexico og koreanskamerikanerne var det større andeler som mente det samme, og disse er de to gruppene som ved siden av nordmennene skårer høyest på motstand mot at naboene skal melde fra. De norske respondentenes privatiserende holdning kan også henge sammen med at det var en mindre andel av det norske utvalget enn av de fleste andre utvalgene som var enige i at vold mot eldre for det meste ble utført av familiemedlemmer. Så lenge det ikke er familiemedlemmer som utøver volden vil tilstrekkelig beskyttelse og hjelp lettere kunne hentes fra den egne familien, enn når voldsutøveren selv er en del av denne.

De norske respondentenes uvilje mot å blande inn utenforstående kan også ha sammenheng med at spesialiserte hjelpetiltak for eldre voldsofre er lite utviklet i Norge sammenlignet med USA som i flere tiår har hatt egen tjeneste, Adult Protective Services, i hver eneste stat og at de i de fleste stater også har en lov om såkalt "mandatory reporting", en plikt til å melde fra om overgrep, og spesialopplærte sosialarbeidere i dette feltet. Ettersom verken sosialkontorene eller andre hjelpeinstanser i Norge har vist særlig aktivitet med hensyn til å annonsere at de kan være hjelpere i overgrepssaker, vil nok de fleste norske eldre assosiere det å melde fra ene og alene med å melde fra til politiet, som de ikke oppfatter som den rette instans, eller som å være i stand til å gi den bistanden de ønsker. Eldre er antakeligvis her på linje med store deler av befolkningen for øvrig, som også er skeptiske til politiets evne til å løse disse problemene (i levekårsundersøkelsene fra 1997 og 2001 oppgis det som vanligste årsak til ikke å melde fra om vold eller trusler at respondentene ikke trodde politiet kunne gjøre noe).

I Oslo, som lenge har hatt et eget Vern for eldre tiltak, og hvor dette er godt kjent blant eldre, synes motviljen mot at naboen skulle melde fra mye mindre.

6.5 SLUTTORD

Uansett hva grunnen måtte være, er den store motstanden blant de norske eldre mot at andre enn familien skal blande seg inn i overgrepene viktig å vektlegge i arbeidet mot overgrep mot eldre. Resultatene av undersøkelsen tyder på at eldre har en relativt klar oppfatning og definisjon av hva som er og hva som ikke er tillatelig oppførsel overfor eldre. Dette gjelder særlig de mest voldelige overgrepene, med bruk av fysiske slag Men også mot andre former for overgrep, økonomiske, psykiske og i form av omsorgssvikt, er holdningene stort sett klare. Resultatene tyder også på at eldre anser overgrepene som alvorlige, selv om de altså uttrykker stor usikkerhet med hensyn til hvor vanlig forekommende de er.

En skal være varsom med å overføre resultater av en undersøkelse av den eldre befolkningen generelt, til også å gjelde individuelle holdninger, synspunkter og handlingsvalg hos de som utsettes for overgrep spesielt. Undersøkelsen kan likevel gi en antydning om mulige årsaker til de vansker en opplever med få kjennskap til overgrepene, både i de spesialiserte tiltakene og den generelle eldreomsorgen. Våre funn tyder på at dette ikke først og fremst skyldes at eldre ikke oppfatter det som skjer som overgrep, eller at de bagatelliserer eller bortforklarer det som skjer. Hvis undersøkelsens resultater også er representative for de som virkelig utsettes for overgrep, synes det som om det er uviljen mot å involvere utenforstående som er hovedbøygen som må overvinnes for at samfunnets hjelpeinnsats skal nå eldre overgrepsofre. Dette vil kreve en økt innsats i tiden fremover, både for å spre informasjon og kunnskap om nødvendigheten av å "avprivatisere" overgrep mot eldre og om hva offentlige instanser kan bidra med for de som utsettes for overgrepene.

REFERANSER

Action on Elder Abuse (1995). Action on Elder Abuse (AEA) Bulletin **May-June 1995, No 11**(Published by AEA, Astral House, 1268 London Rd, London SW116 4 ER, UK).

Christie, N. (1989). Hvor tett et samfunn? Oslo, Universitetsforl.

Engedal, K., Ø. Kirkevold, et al. (2001). Skal, skal ikke-: rettighetsbegrensninger og bruk av tvangstiltak i behandling og omsorg av personer med demens. Sem, Nasjonalt kompetansesenter for aldersdemens**:** 88 s.

Engedal, K., Ø. Kirkevold, et al. (2002). Makt og avmakt: rettighetsbegrensninger og bruk av tvangstiltak i institusjoner og boliger for eldre. Sem, Nasjonalt kompetansesenter for aldersdemens**:** 106 s.

Eriksson, H. (2001). Ofrid?: våld mot äldre kvinnor och män - en omfångsundersökning i Umeå kommun. Umeå, Brottsoffermyndigheten.

Hart, T. C. og C. Rennison (2003). Reporting Crime to the Police, 1992-2000. Bureau of Justice Statistics, Special Report. Washington, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs.

Hjemdal, O. K. (2002). Holder politiets arbeid mål? Poltitjenestemann og akademiker? Forskning i praksis og politiarbeid. A. Skodvin. Oslo, PHS Forskning. **2002:2**.

Hydle, I. og S. Johns (1991). Kriseteam for eldre voldsofre i Porsgrunn: evaluering av et tiltaksprosjekt. Sosialdepartementets sammendragsserie 10-1991. [Oslo], [Sosialdepartementet]**:** 4 s.

Hydle, I. og S. Johns (1992). Stengte dører og knyttede never: når eldre blir utsatt for overgrep i hjemmet. Oslo, Kommuneforlaget.

Johnsen, J. O. og E. Aschem (1986). Upublisert rapport om eldremishandling i Telemark.

Juklestad, O. N. og H. Eriksson (2004). Äldre som brottsoffer. Utsatta och sårbara brottsoffer. M. Lindgren, K.-Å. Pettersson og B. Hägglund. Stockholm, Jure Förlag**:** s 201-220.

Juklestad, O. N. og S. Johns (1997). Vern for eldre: tiltak mot overgrep i hjemmet. Oslo, Kommuneforl.

Juklestad, O. N., Perttu, et al. (2003). A study of Differences and Similarities in the Perceptions of Survey Respondents in Four Countries About Future Concerns, Governmental Functioning, and Elder Rights Protection. Paper at 56th Annual Scientific Meeting of the American Federation for Aging Research: Our future Selves. San Diego, American Federation for Aging Research.

Kilpatrick, D. G., A. Seymour, et al. (1991). America Speaks Out: Citizens' Attitudes about Victims' Rights and Violence. Arlington, VA, National Center for Victims of Crime.

Leira, H. (2002). To skritt frem, ett tilbake, og to nye skritt frem? Om motstand mot kunnskap om menns vold mot kvinner. Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus. M. Råkil. Oslo, Universitetsforlaget.

Malmedal, W. (1999). Sykehjemmets skyggesider : når beboere i sykehjem utsettes for krenkelser og overgrep. Oslo, Kommuneforl.

Moon, A., S. Tomita, et al. (1998). Attitudes Towards Elder Mistreatment and Reporting: A Multicultural Study. Report submitted to the National Center on Elder Abuse, National Center on Elder Abuse.

Moon, A. og O. Williams (1993). «Perceptions of elder abuse and help-seeking patterns among African American, White American, and Korean American elderly women.» The Gerontologist **33**: 386-395.

Pape, H. og K. Stefansen (2004). Den skjulte volden? : en undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep. Rapport: Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress 1/2004. Oslo, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress**:** 142, 8 s.

Perttu, S. (1998). Attitudes Toward Elder Mistreatment and Reporting. A Multicultural Study. Helsinki, The Federation of Mother and Child Homes and Shelters.

Stang, G. (1982). «Blir eldre mishandlet?» Sosionomen **22**: 5-11.

Stang, G. og Å. R. Evensen (1985). «Eldremishandling fram i lyset.» Tidsskrift for Den norske Lægeforening **105**: 2475-2478.

Statistisk sentralbyrå (2001). Levekårsundersøkelsen 2001. Norges offisielle statistikk. Oslo, Statistisk sentralbyrå.

The Gallup Organization (2003). The Gallup Poll, The Gallup Organization. **2003**.

WHO/INPEA (2002). Missing voices: views of older persons on elder abuse. Geneva, World Health Organization.

VEDLEGG 1:
TIL DELTAKERNE I UNDERSØKELSEN

Til deltakerne i undersøkelsen
"Eldres oppfatning av vold
og overgrep mot eldre,
og syn på det å søke hjelp."

Oslo, Oktober 2002

SPØRREUNDERSØKELSE: ELDRES OPPFATNING AV VOLD OG OVERGREP MOT ELDRE, OG SYN PÅ DET Å MELDE FRA OM OVERGREP.

Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, vil i samarbeid med Norsk Pensjonistforbund gjennomføre en undersøkelse om ***eldres oppfatning av vold og overgrep mot eldre, og syn på det å melde fra om overgrep***. Studien er en del av en internasjonal studie som har vært gjennomført i flere land og som nå gjennomføres samtidig i Norge og Sverige.

Vi håper du vil hjelpe oss ved å svare på vedlagte spørreskjema. For at du skal vite litt mer om oss som gjennomfører undersøkelsen har vi vedlagt en brosjyre om Kompetansesenteret, om hvem vi er og hva vi gjør.

Målet med undersøkelsen er å få mer kunnskap om eldres egen oppfatning om problemområdet. Vi håper at denne kunnskapen skal bidra til at profesjonelle hjelpere blir flinkere når de møter på overgrep, og at politikere får en større forståelse for eldre som utsettes for vold og overgrep. Undersøkelsen vil også gi oss anledning til å sammenligne eldres egne oppfatninger i ulike land.

I spørreskjemaet vil du bli spurt om noen bakgrunnsopplysninger om deg selv, om hva du ser på som vold og overgrep, og ditt syn på det å søke hjelp eller å melde fra når det er mistanke om eller en vet at overgrep foregår. Spørreskjemaet vil ikke inneholde navn eller noe annet som kan tilbakeføres til deg.

Vennlig hilsen

Einar Strand
Forbundsleder Norsk pensjonistforbund

Ole Kristian Hjemdal
Prosjektleder Kompetansesenter for voldsofferarbeid

Olaug Juklestad
Rådgiver Kompetansesenter for voldsofferarbeid

Vedlegg: Spørreskjema, svarkonvolutt, brosjyre

VEDLEGG 2: SPØRREUNDERSØKELSEN

høgskolen i oslo
kompetansesenter for voldsofferarbeid

Spørreskjema om eldres oppfatning av vold og overgrep mot eldre,

og syn på det å melde fra om overgrep

Det finnes ikke noen riktige eller gale svar i denne undersøkelsen. Opplysninger fra deg som svarer er i anonymisert form. Vennligst svar på alle spørsmål og returner skjemaet i vedlagte svarkonvolutt så snart du kan.

Del A, Bakgrunn

A1. Hvilket kjønn har du (sett kryss) Kvinne □ Mann □

A2 Hva er din fødselsdato? _____/_____/_____
dag måned år

A3 Er du født i Norge? Ja □ Nei □

A4 Hvis du ikke er født i Norge;
I hvilket land er du født?_____ _____

A5 Hvis du ikke er født i Norge;
Hvor mange år har du bodd i Norge? □□

A6 Hva er din nåværende sivilstatus? er du: (sett kryss)
Ugift □1
Gift/samboer □2
Skilt/separert □3
Enke/enkemann □4

A7 Hvor mange barn har du som er i live? (Hvis ingen, skriv 0) □□

A8 Hvor mange års utdannelse har du? Skriv antall år □□

A9 Bor du alene? Ja □ Nei□

A10 Hvis du ikke bor alene, bor du da sammen med:

10a	Ektefelle	Ja □	Nei □
10b	Gifte barn	Ja □	Nei □
10c	Ugifte barn	Ja □	Nei □
10d	Barnebarn	Ja □	Nei □
10e	Søsken	Ja □	Nei □
10f	Andre slektninger	Ja □	Nei □
10g	Venner eller andre som ikke er slektninger	Ja □	Nei □
10h	Andre	Ja □	Nei □

A11	Hvordan ville du beskrive din helsetilstand sånn i sin alminnelighet? Er den (VELG KUN ETT SVAR) Meget god □ 1 God □ 2 Verken god eller dårlig □ 3 Dårlig □ 4 Meget dårlig □ 5
A12	På dette tidspunkt, mener du at du er: (VELG KUN ETT SVAR) Heltids pensjonist □1 Delvis pensjonist, (jobber fremdeles noe) □2 Arbeider eller fulltids ansatt □3 Arbeidsledig, (men IKKE pensjonist) □4 Aldri vært i lønnet arbeid □5
A13	Hva er din brutto inntekt per måned? (før skattetrekk, fra alle kilder, inklusiv trygd, pensjon, sosiale ytelser, husleieinntekt, avkastning på kapital eller bankinnskudd o.l.): Før beløpet i hele kroner: □□□□□
A14	Bor du for tiden i: (VELG KUN ETT SVAR) Eget hus eller leilighet □1 Leiet hus eller leilighet □2 Eldrebolig med offentlig støtte: trygdebolig aldersbolig, servicebolig) □3 Eldrebolig uten offentlig støtte (privat markedet) □4 Leiet rom i andres hjem □5 Annet, (beskriv) _____ 6

3

Del B: Oppfatning av overgrep mot eldre og rapportering:

For hver av de etterfølgende påstander, vennligst si om du er enig eller uenig med påstanden.

		Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke
B1	Det er i orden at voksne barn skriker til deres gamle foreldre av og til	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
B2	Blant eldre ektepar, er det i orden å slå den andre av og til	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
B3	Det er i orden at voksne barn som pleier sine sengeliggende gamle foreldre å forlater dem alene av og til i noen få timer	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
B4	Når gamle foreldre fortsetter å nekte å spise, er det i orden for voksne barn å tvinge dem til å spise	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
B5	Når voksne barn føler det blir for mye stress å pleie sine gamle foreldre, er det i orden at barna roer foreldrene med medikamenter	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
B6	Når voksne barn låner penger fra sine gamle foreldre, er det i orden at de ikke betaler det tilbake, selv om foreldrene spør etter pengene	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

B7	Det er i orden for et voksent barn som gir pleie å binde fast en fysisk eller psykisk svekket gammel foreldre til sengen	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B8	Når gamle foreldre velger å slutte å ta vare på seg selv og helsen blir dårligere, bør voksne barn gjør noe med det	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B9	Å bli oversett, ekskludert eller isolert av familiemedlemmer er like vondt som å bli utsatt for fysisk overgrep	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B10	Det er i orden at et voksent barn bruker sine gamle foreldres penger som sine egne	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B11	Overgrep mot eldre forekommer like ofte som overgrep mot barn	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B12	Overgrep mot eldre er hovedsakelig utført av mentalt syke mennesker eller rusmisbrukere	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B13	Mange eldre blir dårlig behandlet fordi de har gjort noe som gjør at de fortjener det.	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4

B14 Overgrep mot eldre er for det meste utført av familiemedlemmer	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B15 Seksuelle overgrep forekommer like ofte mot eldre som mot barn	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B16 Når et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt, skal ikke personer utenfor familien involvere seg	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B17 Når en nabo vet at et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet.	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B18 Når en nabo har mistanke om at et eldre menneske blir utsatt for omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemmetjenesten, sosialomsorgen eller politiet før hun/han er helt sikker.	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4
B19 Gamle foreldre som selv har utsatt sine barn for overgrep fortjener å bli utsatt for overgrep av sine voksne barn	Enig ☐ 1	Uenig ☐ 2	Kommer an på ☐ 3	Vet ikke ☐ 4

	Enig	Uenig	Kommer an på	Vet ikke
B20 Å melde fra om en overgriper til instanser som hjemmetjenestene, sosialomsorgen eller politiet ville ødelegge overgriperens liv	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

B21 Når jeg bruker uttrykket ”mishandling av eldre”, hva tenker du på da?

_____

_____

B22 Når jeg bruker uttrykket ”overgrep mot eldre”, hva tenker du på da?

_____

_____

B23 Når jeg bruker uttrykket "vold mot eldre", hva tenker du på da?

_____

_____

Vold og overgrep mot eldre er en av de mest skjulte og vanskeligst tilgjengelige former for vold. Bare en liten del av denne volden registreres av politi og øvrige hjelpeapparat. Rapporten tar opp ulike forhold som kan medvirke til at eldre ikke søker hjelp og forteller om den volden de utsettes for. Dette er kartlagt gjennom en spørreskjemaundersøkelse til et utvalg på 1000 norske pensjonister. Undersøkelsen bygger på tilsvarende undersøkelser av eldre i ulike etniske grupper i USA og i flere andre land i Asia og Europa, og resultatene fra den norske undersøkelsen blir sammenliknet med resultatene fra en del av disse undersøkelsene.

ISBN 82-8122-006-6
ISSN 0809-9103

Kirkeveien 166 (bygning 48)
N-0407 Oslo
Tlf.: +47 22 59 55 00
Faks: +47 22 59 55 01
e-post: postmottak@nkvts.unirand.no

Org. nr.: 986 304 096

Omslag: Inger Sandved Anfinsen, KOBOLT